
NOTULEN

Algemene Vergadering van ING Groep N.V. dinsdag 27 april 2009 om 11.00 uur Amsterdam RAI, Elicium-gebouw, Amsterdam.

(Deze notulen zijn een weergave van de zakelijke inhoud van de vergadering.)

Agendapunt

1. Opening en mededelingen.
2. A. Verslag van de Raad van Bestuur over 2008 (ter bespreking).
B. Bericht van de Raad van Commissarissen over 2008 (ter bespreking).
C. Jaarrekening over 2008 (ter beslissing).
3. A. Reserverings- en dividendbeleid (ter bespreking).
B. Dividend over 2008 (ter beslissing).
4. Remuneratierapport (ter bespreking).
5. Corporate governance (ter bespreking).
6. Verantwoord ondernemen (ter bespreking).
7. A. Verlening van decharge aan de leden van de Raad van Bestuur voor hun taakuitoefening in 2008 (ter beslissing).
B. Verlening van decharge aan de leden van de Raad van Commissarissen voor hun taakuitoefening in 2008 (ter beslissing).
8. Samenstelling Raad van Bestuur:
A. Benoeming van de heer J.H.M. Hommen (ter beslissing).
B. Benoeming van de heer P.G. Flynn (ter beslissing).
9. Samenstelling Raad van Commissarissen:
A. Herbenoeming van de heer G.J.A. van der Lugt (ter beslissing).
B. Benoeming van mevrouw J.P. Bahlmann (ter beslissing).
C. Benoeming van de heer J. van der Veer (ter beslissing).
D. Benoeming van de heer L.J. de Waal (ter beslissing).
10. Machtiging tot uitgifte van gewone aandelen, al dan niet met voorkeursrecht (ter beslissing).
11. Machtiging tot verkrijging door de vennootschap van gewone aandelen in haar eigen kapitaal (ter beslissing).
12. Rondvraag en sluiting

Aanwezigen

- van de Raad van Commissarissen: de heren drs. J.H.M. Hommen (voorzitter)
E. Bourdais de Charbonnière (vicevoorzitter), drs. H.W. Breukink, mr. P.A.F.W. Elverding, dr. C.D. Hoffmann, P. Hoogendoorn RA, drs. P.C. Klaver, W. Kok, G.J.A. van der Lugt, H. Manwani, A. Mehta, J.P. Tai
- van de Raad van Bestuur: de heren E.F. Boyer de la Giroday (waarnemend voorzitter), drs. D.H. Harryvan, mr. C.P.A. Leenaars, T.J. McInerney, drs. H. van der Noordaa, drs. J.V. Timmermans (chief risk officer en waarnemend chief financial officer) en J.M. de Vaucleeroy.
- 9 aandeelhouders en 475 certificaathouders;
- externe accountant: de heer C. Boogaart RA, van Ernst & Young;
- vertegenwoordigers van de Centrale Ondernemingsraad;
- de navolgende functionarissen:
drs. F.J.E. Koster Corporate Communications & Affairs

J.H. van Barneveld RA	Group Finance & Control
mr. J-W.G. Vink	Secretaris van de Vennootschap
drs. L.G. van der Meij	Secretaris van de vergadering

De vergadering wordt voorgezeten door de heer drs. J.H.M. Hommen.

1. Opening en mededelingen.

De voorzitter opent om 11.00 uur de vergadering en heet allen, aandeelhouders en certificaathouders ING Groep N.V., externe accountants, de vertegenwoordigers van de Centrale Ondernemingsraad en van de pers, van harte welkom. Hij deelt mee dat mevrouw Spero en de heer Vuursteen verhinderd zijn. Op het podium zitten behalve de leden van de Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur ook de heer Jan-Willem Vink, secretaris van de vennootschap en hoofd Juridische Zaken. Hij zal de stemmingen leiden.

De vergadering is in het Nederlands, maar de heren Boyer de la Giroday en McNerney zullen in het Engels spreken. Voor iedereen is een koptelefoon beschikbaar om de vergadering in het Nederlands of in het Engels te volgen. Zoals goedgekeurd in de algemene vergadering van aandeelhouders van 25 april 2006 zal de vergadering via de internetsite van ING (www.ing.com) worden uitgezonden.

De voorzitter constateert dat aandeelhouders en certificaathouders conform de statuten en de wet tot deze vergadering zijn opgeroepen, zodat de vergadering rechtsgeldige besluiten kan nemen. Voorts constateert hij dat door aandeelhouders en certificaathouders geen voorstellen ter behandeling in deze vergadering zijn ingediend. Vervolgens deelt hij mede dat het geplaatste kapitaal van de vennootschap per de Registratiedatum bestond uit 2.063.147.969 aandelen. In totaal 57.541.543 certificaten van gewone aandelen waren op de Registratiedatum in het bezit van ING zelf, zodat daarop geen stemmen kunnen worden uitgebracht. Het totale aantal stemmen dat kan worden uitgebracht, komt daardoor op 2.005.606.426.

Later in de vergadering wordt bekendgemaakt dat in deze vergadering negen aandeelhouders (inclusief de Stichting ING Aandelen) en 475 certificaathouders aanwezig of vertegenwoordigd zijn, die in totaal 2.062.619.387 (certificaten van) aandelen houden, waarop in totaal 2.005.077.844 stemmen kunnen worden uitgebracht. In totaal kunnen 713.634.271 stemmen worden uitgebracht door middel van stemmen bij volmacht (op afstand) respectievelijk door in de vergadering aanwezige of vertegenwoordigde aandeelhouders, uitgezonderd de Stichting ING Aandelen, en certificaathouders, wat 35,58% van het totaal aantal stemgerechtigde aandelen is.

Vervolgens deelt de voorzitter mede dat de notulen van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van 22 april 2008 zijn vastgesteld en ondertekend door de voorzitter, de secretaris en de aangewezen aandeelhouder/certificaathouder, de heer G. Sijsma. De vastgestelde notulen zijn sinds 22 oktober 2008 beschikbaar op de internetsite van de vennootschap; deze notulen hebben bovendien ter inzage gelegen en zijn bij de ingang van de zaal verkrijgbaar. De verslaglegging van deze vergadering wordt verzorgd door mevrouw Lilian van der Meij. Er wordt van de gehele vergadering een bandopname gemaakt ten behoeve van het opmaken van de notulen.

In overeenstemming met artikel 32 lid 3 van de statuten zal een aandeelhouder of certificaat-houder worden aangewezen die de notulen van deze vergadering mede vaststelt en samen met de voorzitter en de secretaris ondertekent. De voorzitter stelt voor hiertoe aan te wijzen de heer Looze uit Assendelft, certificaatouder, die al heeft verklaard de aanwijzing te zullen aanvaarden. De vergadering besluit bij acclamatie aldus.

De voorzitter verzoekt de aanwezigen de vragen in de vergadering zo kort en bondig mogelijk te formuleren. Leden van de directie en senior management van ING in Nederland zijn aanwezig in de ruimte vóór de vergaderzaal om vragen over ING-producten of -diensten te beantwoorden.

2A. Verslag van de Raad van Bestuur over 2008 (ter bespreking).

De heer Hommen geeft een korte introductie. In 2008 heeft de financiële crisis zich op on-voorzien wijze voltrokken en heeft veel financiële instellingen, inclusief ING, niet onberoerd gelaten. In de afgelopen jaren zorgden ruime liquide middelen en een lage rente voor een sterk aantrekkende economie, maar ook voor te hoge schuldopbouw en een te lage inschatting van het risico in de financiële industrie. Het ineensstorten van de onroerendgoedmarkten, met name in de Verenigde Staten, leidde tot het afbouwen van schuldbposities, waardoor er een sterke neerwaartse druk op aandelen, obligaties, vastgoed en private equity ontstond. Dit leidde vervolgens tot omvallende banken, solvabiliteitsproblemen, overheidssteun en gedeeltelijke nationalisatie van een aantal financiële instellingen. Het had ingrijpende gevolgen voor de hele financiële sector en haar stakeholders. Ook in principe gezonde ondernemingen zijn geraakt. Inmiddels is de mondiale economie sterk verslechterd als gevolg van de crisis. ING heeft voor het eerst in haar geschiedenis een negatief resultaat gerapporteerd. Bovendien heeft ING tot twee keer toe een beroep gedaan op de Nederlandse Staat. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot onrust bij klanten, bij medewerkers en vooral ook bij onze aandeelhouders en certificaatouder. Bij dit alles past nederigheid.

Meer recent heeft zich ook binnen het bestuur van ING een aantal wijzigingen voorgedaan. De CEO, de heer Tilmant, is in januari van dit jaar teruggetreden en de CFO, de heer Hele heeft per 1 april een functie buiten ING aanvaard. De bestuurswijzigingen die hieruit voortkomen, staan geagendeerd voor deze vergadering. De heer Boyer is waarnemend CEO sinds het vertrek van de heer Tilmant.

De heer Hommen deelt mede dat de Raad van Commissarissen hem heeft verzocht de rol van bestuursvoorzitter van de ING per einde deze vergadering op zich te nemen. In de afgelopen maanden is ervoor gekozen om de rol als beoogd voorzitter van de Raad van Bestuur wat nadrukkelijker naar buiten te brengen om voor alle betrokkenen duidelijkheid te geven over de toekomstige verdeling van taken. De heer Hommen benadrukt dat hij tot het einde van deze vergadering en op voorwaarde dat zijn benoeming de goedkeuring van de vergadering krijgt, de voorzitter van de Raad van Commissarissen is en hij zal in die hoedanigheid de vergadering voorzitten.

De heer Hommen licht toe dat de inleiding van de heer Boyer gevolgd zal worden door een toelichting op de jaarcijfers door de heer Timmermans, chieft risk officer en tot het einde van

de vergadering ook waarnemend chief financial officer. Daarna zal de heer Hommen zelf een toelichting geven op de gewijzigde strategie van de onderneming.

De heer Boyer de la Giroday krijgt het woord en refereert aan de presentatie van vorig jaar over de groeistrategie. De financiële crisis leek toen onder controle en ING presteerde relatief goed in wat toen al een verslechterend klimaat was. Inmiddels is duidelijk dat door de omvang van de crisis en de snelheid waarmee deze zich heeft ontplooid heel veel ondernemingen daarvan de negatieve gevolgen hebben ondervonden.

Voor ING wordt 2008 gekenmerkt door overheidssteun en teleurstellende financiële resultaten. Voor de eerste keer in haar achttienjarig bestaan maakte ING een verlies bekend. Voor aandeelhouders wordt het jaar gekenmerkt door een scherpe waardedaling van het aandeel waardoor helaas de meeste aanwezige aandeelhouders persoonlijke verliezen hebben geleden. Voor klanten, staf en medewerkers en de Raad van Bestuur waren de ontwikkelingen in 2008 een grote teleurstelling.

Er zijn verschillende analyses gepubliceerd over de oorzaken van deze financiële crisis. ING kan zich vooral vinden in de analyse van de Nederlandse Vereniging van Banken in haar reactie op het recente rapport van de commissie-Maas over de toekomst van de financiële sector. Samenvattend stelt die analyse dat in de afgelopen jaren, toen de economie floreerde als gevolg van ruime liquide middelen en lage rentetarieven, de banken naast de traditionele activiteiten om spaartegoeden productief in de economie te investeren, nieuwe activiteiten hebben ontwikkeld. Deze nieuwe activiteiten waren een algemeen aanvaarde methode om risico's te spreiden en het risicoprofiel van het bedrijf te verbeteren. Het is nu duidelijk dat deze activiteiten teveel gericht waren op innovatie en dat zij ook gebruikt konden worden voor het behalen van snelle resultaten. Bovendien was het samenspel tussen de hieraan verbonden risico's niet volledig beheersbaar en konden de innovatieve producten uiteindelijk door de markten niet meer goed ondersteund worden. Hoewel ING geen actieve rol heeft gespeeld bij het ontwikkelen van de innovatieve producten en geen voordeel heeft gehad van de korte termijn winsten, was ING toch betrokken bij deze producten en had ook te lijden onder de neergang ervan.

Op dit moment zal niet ingegaan worden op de rollen van banken, toezichthouders, ratingbureaus, monetaire autoriteiten, het procyclische effect van waarderingregels en de voortdurende zoektocht van verschillende belanghebbenden naar blijvend stijgende opbrengsten. Volstaan kan worden met de opmerking dat deze ontwikkelingen een enorme turbulentie op de financiële markt teweeg gebracht hebben en de wereldwijde financiële sector beïnvloeden. Helaas heeft de financiële sector als geheel onderschat hoe snel de vicieuze cirkel van verslechterende markten en marktprijzen waardoor de financiële crisis begon, fundamenteel gezonde ondernemingen als ING zou kunnen aantasten. ING betreurt oprecht de onrust die dit voor klanten, werknemers heeft teweeg gebracht als ook het financiële verlies dat veel van de ING aandeelhouders hebben geleden.

Toen de financiële crisis ook ING raakte moest ING voldoen aan hogere marktverwachtingen aangaande de kapitaalbasis en de solvabiliteit, dit mede in het licht van ontwikkelingen in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk en van hogere solvabiliteitseisen van toezichthouders. ING is de Nederlandse Staat dankbaar voor de snelle ondersteuning om het kapitaal

van ING te versterken. Voor deze ondersteuning moet natuurlijk een prijs worden betaald, door ING en door aandeelhouders.

Al met al is 2008 een moeilijk jaar voor ING geweest, niet op de laatste plaats voor de medewerkers die zo hard hebben gewerkt om de reputatie van ING te beschermen. Ondanks hun inzet en ondanks de inzet van de Raad van Bestuur is de reputatie van ING toch geschaad. Tot twee keer toe was steun van de overheid nodig, eerst in de vorm van een kapitaalinjectie en daarna een overdracht van het risico op ING's Alt-A-portefeuille.

Recentelijk is de variabele beloning voor de medewerkers negatief in het nieuws geweest. De huidige publieke discussie en ook de aanbevelingen van verschillende instanties zullen worden meegenomen bij het formuleren van een nieuw remuneratiebeleid. Dat nieuwe remuneratiebeleid zal voor de aandeelhoudersvergadering van 2010 geagendeerd worden. Voor 2008 werd de ruimte voor variabele beloning over het geheel genomen teruggebracht met 50% vergeleken met het jaar daarvoor vanwege de slechte financiële prestaties. Bovendien heeft de Raad van Bestuur geen bonus over 2008 ontvangen en zal geen korte- en langetermijnbonus over 2009 ontvangen.

De crisis heeft de financiële sector fundamenteel veranderd. ING trekt lering hieruit en is bezig om haar strategie aan te passen. Vanaf oktober 2008 is hard gewerkt om de risico's te verminderen, de kapitaalpositie te verbeteren, de kosten te verlagen en de klantgerichtheid op de eerste plaats te zetten in alle activiteiten en producten van ING. De afgelopen zes maanden zijn de moeilijkste en de meest uitdagende geweest in de geschiedenis van ING. ING is vastbesloten om het vertrouwen onder alle stakeholders te herstellen. De in november 2008 aangekondigde kortetermijnmaatregelen hebben al hun vruchten afgeworpen. De heer Hommen zal nader ingaan op de nieuwe langetermijnstrategie. Samengevat heeft ING geleerd van de financiële crisis en zal zij meer aandacht hebben voor de grondbeginselen van het bankieren voor de behoeften van de klant.

De nadruk zal liggen op het van dienst zijn van onze klanten bij het realiseren van hun financiële doelstellingen. Het creëren van toegevoegde waarde voor klanten heeft een fundamentele zakelijke logica en ING is in een goede positie om dit te realiseren. Bovendien is ING vastbesloten haar onafhankelijke positie terug te krijgen door de gelden van de Nederlandse Staat terug te betalen. ING streeft ernaar om dit met zo min mogelijk consequenties voor uw aandelenbezit te doen.

ING is dankbaar voor de loyaliteit van haar klanten en haar aandeelhouders. ING is aandeelhouders erkentelijk voor hun bereidheid om de dialoog met ING aan te gaan en in de onderneming te beleggen. De aanwezigheid van alle aandeelhouders vandaag is een teken van de inzet en loyaliteit ten opzichte van ING en die inzet wordt uitermate gewaardeerd.

De heer Timmermans vervolgt met een presentatie over de resultaten van ING in 2008. De baten (EUR 66 miljard) zijn het afgelopen jaar afgenomen vooral als gevolg van een scherpe daling van de beleggingsresultaten. Het onderliggende nettoresultaat is scherp gedaald tot min EUR 729 miljoen. Het balanstotaal is slechts weinig toegenomen. Op ING Groep-niveau is de verhouding tussen het eigen en het vreemd vermogen gestegen tot 13,8%. De tier 1-ratio bij de bank is enorm gestegen tot 9,32%. De resultaten van het beheerd vermogen (assets under

management) waren het afgelopen jaar operationeel redelijk maar de hoeveelheid beheerd vermogen nam af omdat de activa zijn afgewaardeerd. De kapitaal- en solvabiliteitsratio's vallen binnen de doelstellingen.

De heer Timmermans gaat nader in op de resultaten. ING Groep heeft een negatief resultaat van EUR 729 miljoen behaald als gevolg van een positief resultaat van EUR 454 miljoen van het bankbedrijf en een negatief resultaat van EUR 1.183 miljard bij het verzekeringsbedrijf. Bij het bankbedrijf is het commerciële resultaat van EUR 5,2 miljard negatief beïnvloed door EUR 2 miljard afwaardering op de zogenoemde Alt-A en andere beleggingscategorieën. Daarnaast zijn beleggingen in aandelen en vastgoed in waarde verminderd (min EUR 732 miljoen). De risicokosten zijn het afgelopen jaar toegenomen met EUR 1,2 miljard als gevolg van het verslechteren van de economie.

Het commercieel resultaat van het verzekeringsbedrijf is EUR 2 miljard, wat met EUR 560 miljoen verminderd is door de onder druk staande beleggingscategorieën. Omdat de aandelenportefeuille van het verzekeringsbedrijf gedurende langere tijd substantieel beneden kostprijs noteert, moest die ook worden afgewaardeerd met EUR 1,3 miljard. Tegenover deze bijzondere waardevermindering van aandelen, staat een post van winsten uit verkoop en afdekking van aandelen van EUR 1,1 miljard omdat een groot deel van de aandelenportefeuille gedurende het jaar al was afgedekt.

In het bankbedrijf zijn de resultaten in het vierde kwartaal bij elk bedrijfsonderdeel afgenomen. Bij Wholesale Banking was onderliggend resultaat voor belastingen EUR 609 miljoen, met name als gevolg van de negatieve herwaardering van de vastgoedportefeuille en de toegenomen risicokosten in het vierde kwartaal. De Retail Bank is al jaren een stabiele factor met ook dit jaar een onderliggend resultaat van EUR 1,7 miljard. In het vierde kwartaal zijn de marges op spaargeld wel afgenomen en de voorzieningen toegenomen. De fusie tussen de Postbank en de ING heeft ook dit jaar plaatsgevonden. Hoewel de onderliggende marges bij ING Direct positief zijn, is het resultaat van ING Direct negatief beïnvloed door de bijzondere afwaardering van de Alt-A-portefeuille.

Bij het Europese verzekeringsbedrijf spelen de verliezen op vastgoed en private equity een grote rol maar er zijn ook positieve ontwikkelingen in de pensioenactiviteiten in Centraal- en Oost-Europa. In Amerika heeft ING last gehad van bijzondere afwaarderingen op beleggingen en ook op afschrijving van geactiveerde acquisitiekosten als gevolg van de sterk verslechterde Amerikaanse economie. Bij het Aziatische verzekeringsbedrijf heeft ING haar marktposities kunnen handhaven hoewel er wel minder vraag naar beleggingsproducten is en de resultaten negatief zijn beïnvloed door de volatiliteit in met name Japan.

De heer Timmermans licht vervolgens de stappen toe die ING heeft gezet om de risico's te verminderen gedurende het jaar. De risico's op de balans zijn verminderd door het afbouwen van de uitstaande posities op aandelen, op rente en op schuldeffecten met activa als onderpand. Sinds medio 2008 wordt de portefeuille van CDO's afgebouwd. Eind van 2008 is ING Life Taiwan verkocht wat een positief effect had op de rentepositie. Daarnaast heeft ING ook de risico's op de producten verminderd door acceptatiecriteria aan te scherpen en een aantal producten opnieuw te definiëren. Ten slotte is de balansgroei aan banden gelegd.

Ten tweede is in samenwerking met de overheid het kapitaal van ING versterkt. ING hield een tier 1-ratio voor de bank aan van 7,2%, conform de vereisten voor een AA-kredietbeoordeling. Het kernkapitaal daarbinnen, het puur eigen vermogen, is 5,4%. Voor het verzekeringsbedrijf geldt een EU-norm van 150% voor solvabiliteit en het verzekeringsbedrijf van ING zat daarboven. De verhouding vreemd vermogen - eigen vermogen van de Groep lag ook binnen de normen. De markt raakte er echter van overtuigd dat financiële instellingen in een crisis hogere kapitaalratio's moeten hanteren. De uitgangssituatie was dus goed maar de norm veranderde gedurende de crisis, mede ingegeven door de ontwikkelingen op de markten.

Gedurende de maanden juni en juli had ING al een redelijke verslechtering van vooral de aandelenmarkten, en de bedrijfsobligatiemarkten meegemaakt maar de kapitaalratio's bleven redelijk op peil. Helaas bleven de markten slecht in het derde en vierde kwartaal. Eerst viel Lehman Brothers om en daarna speelde de nationalisatie van Fortis/ABN Amro. Op met name de Londense en New Yorkse markten werd in het weekend van de 13^e en de 14^e oktober gespeculeerd met shortselling op grote banken in kleine landen, met het idee dat de kleine landen met grote banken deze wellicht niet zouden kunnen steunen. In dat weekend kreeg een aantal grote banken in het Verenigd Koninkrijk een kapitaalinjectie van GBP 37 miljard en kregen Amerikaanse banken een kapitaalinjectie van USD 250 miljard van de Amerikaanse overheid. Die twee punten en het feit dat met argusogen naar de wat grotere instellingen in kleinere landen werd gekeken, hebben ertoe geleid dat er een grote speculatie tegen ING begon. Dat heeft uiteindelijk geleid tot de kapitaalinjectie van EUR 10 miljard van de overheid in ING op 19 oktober.

De massale kapitaalinjecties in de markt hebben de marktverwachtingen ten aanzien van kapitaalniveaus in oktober verhoogd naar een kern tier 1-ratio van 7-8% voor banken. Daarnaast bleek dat beleggers zich meer gingen richten op basis ratio's, zoals de balansomvang ten opzichte van het eigen vermogen, in plaats van de gewogen kapitaalratio's die ING hanteert.

De kapitaalversterking van EUR 10 miljard kenmerkt zich door flexibiliteit zowel in de dividenden als in de aflossing. ING heeft het recht om alle effecten terug te kopen tegen 150% van de uitgifteprijs. ING heeft ook de mogelijkheid om de effecten na drie jaar a pari te converteren en de mogelijkheid om andere bronnen van kernkapitaal aan te boren om de Staat terug te betalen.

De kapitaalinjectie van de Staat heeft geleid tot een forse versterking van het tier 1-vermogen bij de bank. Ook bij de verzekeraar is de solvabiliteitsratio versterkt. De verhouding schuld-eigen vermogen van de Groep valt ook binnen de door ING gestelde normen. Zonder de kapitaalinjectie waren de ratio's, uitgezonderd de verhouding schuld/eigen vermogen van de Groep, van ING binnen de oude markt normen gebleven.

Hoewel de steunfaciliteit van 26 januari 2009 eigenlijk buiten het afgelopen jaar valt licht de heer Timmermans ook die steunfaciliteit toe. ING Direct heeft een vergunning om in Amerika als spaarbank (*thrift*) werkzaam te zijn. Onder die vergunning kan spaargeld opgehaald worden, maar een groot deel daarvan dient belegd te worden in Amerikaanse hypotheek. In het begin haalde ING Direct in Amerika veel meer spaargeld op dan zij aan hypotheekproductie kon genereren. Daarom is ING Direct in Amerika Amerikaanse obligaties met hypotheek als onderpand (residential mortgage-backed securities, RMBS) gaan kopen met een korte rente-

typische looptijd en een hoge rating. Deze Alt-A-beleggingen met als onderpand Amerikaanse hypotheeklen, zijn 1,5% van de totale balans van ING. Een belangrijk punt is dat ING Direct geen speculatieve hypotheeklen heeft gekocht.

De Amerikaanse huizenprijzen daalden fors in 2008 als gevolg van een groeivertraging in de Amerikaanse economie. Dat had tot gevolg dat de koersen van de obligaties met hypotheeklen als onderpand hard daalden. Dat werd extra negatief beïnvloed door het feit dat er voor dit soort hypotheekobligaties geen kopers meer waren omdat er ook geen financiering meer voor was. Verliezen op hypotheeklen betekenen niet automatisch verliezen op obligaties, omdat er allerlei tranches zitten in de obligatieleningen die eerst geraakt worden. Toch waren er problemen op drie belangrijke punten.

Ten eerste daalde door de verslechterende markt het eigen vermogen als gevolg van verslaggevingregels met betrekking tot 'beschikbaar voor verkoop' beleggingen. Er ontstond een negatieve herwaarderingsreserve die leidde tot een lager eigen vermogen onder IFRS. Ten tweede wordt onder IFRS ieder onderliggend kredietverlies omgezet in een bijzondere waardevermindering via de winst-en-verliesrekening tegen de geldende marktprijs. Die marktwaardes waren nu juist extreem laag en dat heeft geleid tot een waardevermindering van EUR 1,8 miljard via de winst-en-verliesrekening. Ten derde moeten op grond van de Basel II-regelgeving gesecuritiseerde producten in hun geheel worden afgeschreven ten laste van het eigen vermogen als de rating wordt verlaagd naar een niveau beneden BB.

Al deze ontwikkelingen hebben geleid tot de transactie met de Staat. ING heeft 80% van het economisch eigendom van de Alt-A-portefeuille overgedragen aan de Staat tegen 90% van de nominale waarde. De Staat krijgt over de 80% van de Alt-A-portefeuille alle renteontvangsten en loopt alle risico's. Hierdoor mist ING EUR 400 miljoen aan rente-inkomsten per jaar. Omdat de koers 90% is, is het effectief rendement van die portefeuille verhoogd. ING krijgt over de hoofdsom een risicovrij rendement van de Staat. Deze transactie reduceert ING's risico op mogelijke toekomstige bijzondere waardeverminderingen op de Alt-A-portefeuille met 80% waardoor de tier 1-ratio van de Bank met 40 basispunten stijgt.

De heer Timmermans vat samen dat de resultaten over 2008 negatief zijn vanwege de financiële crisis. Met name bij het verzekeringsbedrijf heeft de turbulentie van de financiële markten een grote rol gespeeld terwijl de bank toch nog winstgevend bleef. ING heeft een aantal maatregelen genomen om de risico's te verlagen, heeft haar kapitaal met EUR 10 miljard versterkt en het risico op de Alt-A-portefeuille grotendeels overgedragen. Vooruitkijkend constateert de heer Timmermans dat ING ook in 2009 werkt onder moeilijke economische omstandigheden met een aantal onzekerheden zoals de ontwikkeling van de financiële markten, de vastgoedmarkten en de economie. De verdere verslechtering van de wereldwijde economie speelt een grote rol. Langzamerhand leidt dat tot hogere voorzieningen voor de dubieuze debiteuren. De voorzitter dankt de heer Timmermans voor zijn presentatie.

De voorzitter geeft een presentatie over de strategische heroriëntatie van ING onder de titel 'Terug naar de basis'. Terug naar de basis houdt in dat ING de klant helemaal centraal stelt, dat ING minder risico's zal nemen, meer transparante producten en makkelijkere dienstverlening gaat voeren en dat ING voor de klant toegankelijker zal worden. Het houdt ook in dat de medewerkers van ING gemotiveerd en klantgericht gaan werken en eersteklas resultaten zul-

len gaan leveren. Als dat allemaal in orde is, zullen de aandeelhouders daar ook van profiteren.

Op 18 februari heeft ING het veranderingsprogramma geïntroduceerd. Het programma bestaat uit drie fasen. De eerste fase is de financiële crisis het hoofd bieden en de financiële positie versterken. In de tweede fase zal ING zich concentreren op minder maar meer samenhangende activiteiten. In de derde fase zal ING investeren ter versterking van bedrijven en markten waarop ING zich concentreert. Het programma houdt ook in een vereenvoudigde organisatie met een vereenvoudigd businessmodel.

ING wil dit jaar een kostenbesparing van EUR 1 miljard realiseren. Op dit moment is al meer dan de helft van de eerder aangekondigde inkrimping van het personeelsbestand gerealiseerd. De kostenreductie zal aan het einde van het jaar gerealiseerd zijn. Ook de maatregelen ter verlaging van het risico liggen op schema. ING heeft een kleinere positie in aandelen en die positie is vaak ook meer en beter afgedekt. Een aantal bedrijfsactiviteiten is afgestoten, zoals in Taiwan waar ING een groot renterisico had. Het balanstotaal zal verminderen met 10%, dat is EUR 110 miljard. Daarvan was eind maart al EUR 70 miljard gerealiseerd. De heer Timmermans vertelde al over de overeenkomst met de Staat die betrekking heeft op de Alt-A-portefeuille. De kapitaal- en solvabiliteitsratio's liggen binnen de normen die ING gesteld heeft en tot nu verlopen de stresstesten naar tevredenheid. Er zijn al maatregelen genomen ter vermindering van complexiteit. De bank en de verzekeraar gaan gescheiden opereren, weliswaar onder de vlag van ING maar met een aparte organisatie; een apart managementteam en met een aparte geïntegreerde balans.

Voor wat betreft de tweede fase, waarin ING focust op minder maar meer samenhangende bedrijven, is ook relevant dat de omgeving aanmerkelijk is veranderd. Nadat in de economie te veel schulden waren ontstaan, worden die nu weer afgebouwd. Dat betekent dat in de toekomst minder risico's genomen zullen worden. Minder risico's heeft minder complexe producten tot gevolg om die risico's af te dekken. Er zal meer toezicht komen, vooral ook op lokaal landenniveau. Toezichthouders zullen ook de minimum kapitaalsvereisten verhogen en meer anti-cyclische kapitaaleisen gaan stellen.

ING heeft een aantal strategische voordelen in de nieuwe omgeving. ING is een van de grootste spaarbanken ter wereld en heeft een gunstige verhouding tussen de kredietverlening en de spaartegoeden waardoor ING niet erg afhankelijk is van externe financiering. ING heeft een groot klantenbestand binnen directbankieren en de kosten behoren tot de laagste binnen die sector, hoewel de marges laag zijn. ING gaat focussen op markten waar ING sterke netwerken heeft en waar ING marktleider is of kan worden, waar onderling een goed samenhangend bedrijf kan worden gecreëerd met minder volatiliteit van de winst. ING gaat dus de posities op risicovolle activiteiten afbouwen en het kapitaal heralloceren naar die activiteiten die een beter rendement geven.

De voorzitter stelt dat ING de komende anderhalf jaar circa EUR 2 miljard tot EUR 3 miljard zou willen desinvesteren en dat hiervan al EUR 1,4 miljard is gerealiseerd met de verkoop van ING Canada. De desinvesteringen zouden kunnen oplopen tot tussen de EUR 6 miljard en EUR 8 miljard op de langere termijn. De verwachting is dat ING daarmee EUR 4 miljard aan

kapitaal kan vrijspelen dat gebruikt kan worden om bijvoorbeeld de schuld te reduceren of voor het versterken van de kapitaalratio's.

Vervolgens bespreekt de voorzitter de verschillende bedrijfsactiviteiten in meer detail. De bank zal overwegend een Europese bank zijn, een bank die sterk is in het aantrekken van spaargelden, met een sterk distributiesysteem maar met eenvoudige producten. In Retail zal in de Benelux meer schaalvergroting en efficiency plaatsvinden. Als de mogelijkheid zich voordoet zal ING uitbreiden in Centraal- en Oost-Europa om de positie daar verder te versterken. De systemen van ING Direct zullen gescheiden blijven van de systemen van de andere onderdelen van de bank, omdat deze systemen geheel los staan en tot de meest geavanceerde systemen binnen ING behoren. De wholesaleactiviteiten worden omgevormd tot een commerciële bank die zich vooral richt op West-Europa en op Centraal- en Oost-Europa. ING Real Estate wordt opgesplitst. De financiële en de ontwikkelingsactiviteiten blijven onderdeel van de commerciële bank, terwijl de Real Estate Investment Management-activiteiten overgaan naar een op te zetten wereldwijde vermogensbeheerorganisatie. In de Verenigde Staten zal de focus verschuiven naar producten met een lager risico. Dus er ontstaat een bank met een apart managementteam en met een aparte balans, die vooral in Europa actief is en die enkele groeiopties buiten Europa behoudt.

De verzekeraar is weliswaar een wereldwijd bedrijf, maar opereert toch voornamelijk op basis van regionaal management. De sterkste onderdelen zijn het levensverzekeringsbedrijf en het pensioenbeheer. ING heeft sterke verzekeringsbedrijven in de Benelux. De komende maanden zal ING maatregelen bekend maken om die positie verder te versterken. In de Verenigde Staten gaat een verschuiving plaatsvinden naar producten met een lager risico, met name binnen de lijfrenteproducten. Er zijn nog steeds groeimogelijkheden voor het verzekeringsbedrijf in opkomende markten.

Als gevolg van al deze maatregelen zal het aantal bedrijven binnen ING worden teruggebracht, van 70 naar 55 à 60. De verwachting is dat circa EUR 4 miljard aan kapitaal kan worden vrijgespeeld. De winstgevendheid zal met ongeveer 10% teruglopen, maar het winstpotentieel blijft goed met minder risico. Uiteindelijk zal ING voor ongeveer 70% in volwassen markten en voor ongeveer 30% in groeiemarkten opereren. Daarmee is een nieuwe balans gevonden tussen groei en stabiliteit. Een aangepaste organisatie met een aparte bank en een aparte verzekeringsorganisatie zal onder de paraplu van de ING gaan opereren.

De voorzitter sluit af met de samenvatting dat ING de portefeuille van activiteiten gaat aanscherpen, dat de organisatie eenvoudiger wordt, dat het voor de klanten gemakkelijker wordt om met ING te werken, dat de producten eenvoudiger zullen zijn met minder risico en dat de processen efficiënter zullen zijn met betere IT-ondersteuning. Het einddoel is meer tevreden klanten, meer gemotiveerde werknemers en meer voorspelbare inkomsten wat uiteindelijk ten goede zal komen aan de aandeelhouders.

De voorzitter geeft gelegenheid tot het stellen van vragen.

De heer Van der Burg merkt op dat hij het begrip 'verschaffers van risicodragend kapitaal' niet heeft gehoord, dat het slotdividend wordt gepasseerd, en dat ING hoopt volgend jaar EUR 4,8 miljard te verdienen. Als ING geen rente aan de Nederlandse Staat hoeft uit te keren wanneer

het geen dividend uitkeert is de kans groot dat de certificaathouders in 2009 geen dividend ontvangen terwijl zij al een flink vermogensverlies hebben door het dalen van de koers.

De voorzitter reageert dat het risicodragend kapitaal heel belangrijk is voor ING, maar helaas is 2008 een heel moeilijk jaar geweest. ING heeft het dividend moeten korten, maar certificaathouders hebben nog wel een dividend ontvangen van EUR 0,74. Inderdaad krijgt de overheid geen coupon op de kernkapitaaleffecten als er geen dividend wordt betaald. Op dit ogenblik is het belangrijkste dat de nieuwe strategie om ING minder risicovol te maken wordt doorgezet. De beoogde winst van EUR 4,2 miljard die is genoemd in de presentatie is slechts een indicatie van de winstpotentie van deze onderneming.

De heer Hazewinkel (bestuur van de Stichting ING Aandelen) vraagt hoe de berekening van de coupon voor de Staat van ten minste 8,5 % op de tier 1 security in elkaar steekt. Hij vraagt ook om een toelichting op de plannen om de kernkapitaaleffecten af te lossen. Refererend aan een grafiek op pagina 17, vraagt de heer Hazewinkel om een toelichting op een aantal posten in de vermogensvermindering van EUR 20 miljard. Aan het begin van het jaar ontstond ruimte in het tier 1-vermogen van EUR 7 miljard op grond van de overgang van Basel I naar Basel II, maar in de toelichting staat dat er een verschil is van nog maar EUR 1 miljard. Omdat Basel II kijkt naar risico-gewogen activa is het risico het afgelopen jaar kennelijk met ruim EUR 6 mld. toegenomen. Welk deel daarvan heeft betrekking had op de Alt-A-portefeuille? Ten slotte vraagt de heer Hazewinkel of er 10% verlies is genomen op de overdracht van 80% van de Alt-A-portefeuille naar de Staat en of de resterende 20% dan geheel voor rekening van ING is waarop de afwaardering gehandhaafd blijft zoals die het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden.

De voorzitter antwoordt dat de coupon die in 2010 over 2009 op de kernkapitaaleffecten wordt betaald het hoogste is van 8,5% en 110% van het dividend dat in 2009 wordt betaald. In 2011 en dus over 2010 is dat 8,5% of, indien hoger, 120% van het dividend in 2011 en in latere jaren is het 8,5% of, indien hoger, 125% van het dividend. De heer Timmermans bevestigt dat ING in het begin voordeel heeft gehad van het Basel II risico-gewogen systeem. De Alt-A-portefeuille heeft ertoe geleid dat in het vierde kwartaal 2008 een behoorlijke stijging is opgetreden van de risico-gewogen activa. De tweede oorzaak is een stijging van het tegenpartijrisico in algemene zin (kredietmigratie). Als het tegenpartijrisico groter wordt, dan worden de kapitaaleisen automatisch hoger zonder dat er additioneel risico is toegevoegd. Een derde punt is groei van de balans. Deze drie factoren zorgen ervoor dat de kapitaaleisen onder Basel II omhoog zijn gaan. Wat betreft de Alt-A-portefeuille klopt het inderdaad dat er voor 80% van de portefeuille economische overdracht heeft plaatsgevonden. 80% van de portefeuille is overgedragen op een koers van 90%, daarop is dus effectief 10% verlies genomen. Voor die andere 20% blijft de portefeuille wel economisch eigendom van ING. De voorzitter vult aan dat ING het liefst zo snel mogelijk de Staat zou willen aflossen maar dan moeten wel de middelen beschikbaar zijn. De belangrijkste middelen zijn natuurlijk het genereren van inkomsten en het verkopen van activiteiten, maar dat is lastig als de markt niet bereid is om een goede prijs te betalen. De heer Hazewinkel dankt voor de antwoorden en informeert ten slotte of het aandeleninkoopprogramma was ingegeven door die extra ruimte van EUR 7 miljard aan het begin van het jaar of dat het ook bij handhaving van Basel I aan de orde zou zijn geweest. De heer Timmermans bevestigt dat het aandeleninkoopprogramma is gestart omdat er extra kapitaal zou vrijkomen bij de implementatie van Basel II.

De heer Van der Veen (Veiligebank.com) is van mening dat ING verplicht is de belangen van Nederland te dienen na de kapitaalinjectie van de Nederlandse Staat. Als de hypotheekwaarden afgestoten worden, moeten ook de spaartegoeden afgestoten worden vanwege de verplichte verhoudingen. De markt waardeert dan die hypotheekwaarden veel te laag en er ontstaat een neerwaartse spiraal van afwaarderingen. De heer Timmermans is het eens dat het gedwongen verkopen van hypotheeklen niet zinnig is, zeker niet tegen de huidige marktprijzen waarvoor ze te boek staan. ING verwacht dat deze portefeuille uiteindelijk minder verliezen zal opleveren dan wat er in de huidige marktprijzen zit ingecalculeerd.

De heer Slagter (Vereniging Effectenbezitters) merkt op dat het jammer is dat Michel Tilmant niet aanwezig is om verantwoording af te leggen over het afgelopen jaar. Dit geldt ook voor Wouter Bos, die op dit moment eigenlijk grote invloed heeft bij ING. Tenslotte zou Cees Maas, CFO tot 2007, hier ook moeten zijn aangezien hij heeft bedacht hoe het in de toekomst allemaal beter kan.

Toen het ING certificaat op 6 maart jl. op EUR 2,5 sloot was het in ruim twee jaar tijd maar liefst 93% in waarde gedaald. De afgelopen jaren is er bij financiële instellingen in Nederland ongelooflijk veel misgegaan. Van verschillende kanten is gesuggereerd, onder meer door de voormalige CFO de heer Maas, dat aandeelhouders hier zelf om hebben gevraagd door de winsteisen steeds weer op te schroeven. Maar er is één partij verantwoordelijk voor wat er in de financiële sector is misgegaan en dat zijn de bestuurders. Toch blijft de indruk bestaan dat ING vindt dat het slachtoffer is van de omstandigheden. Echter, ING is een van de grootste financiële instellingen ter wereld dus ING geeft mede vorm aan wat er internationaal in de financiële wereld gebeurt. Hoe kunnen de certificaathouders er op vertrouwen dat staatssteun niet weer nodig is?

Inmiddels is in 2009 een begin gemaakt met balansvermindering en is de strategie 'Back to Basics' bekend gemaakt. Tegelijkertijd staat in het jaarverslag dat ING mondiaal marktleider wil worden in structured finance, maar dat is een zeer gecompliceerde business met veel risico's. Ook de groeiambities bij ING Direct staan in het jaarverslag genoemd. De hypotheekportefeuille is in 2008 zelfs met 17% toegenomen, terwijl dit bedrijfs onderdeel toch de grootste bijdrage heeft geleverd aan het verlies. De heer Slagter eindigt zijn betoog met de vraag waarom het niet mogelijk is al een deel van de staatssteun eerder af te lossen en hoe het staat met het onderzoek van de Europese Commissie.

De voorzitter gaat in op de vragen van de heer Slagter. ING heeft de groei aanmerkelijk ingeperkt en gaat het bedrijf minder complex maken en is bereid om daarvoor activiteiten af te stoten. Naar aanleiding van vragen van de Europese Commissie gaat ING de Europese Commissie informatie verschaffen samen met het ministerie van Financiën en De Nederlandsche Bank. AEGON heeft later staatssteun ontvangen tegen betere condities in het eerste jaar. ING heeft geprobeerd om de condities conform te wijzigen maar is daar niet in geslaagd. ING is een actieve speler in het mondiale financiële stelsel en heeft samen met alle financiële instellingen, de consumenten en de bedrijven te veel schuld gecreëerd, maar ING heeft niet deelgenomen aan de activiteiten die tot het begin van de crisis hebben geleid. De hele economie is te snel gegroeid en daar betaalt iedereen nu de prijs voor. Het beleid van ING wordt bepaald

door de Raad van Bestuur onder toezicht van de Raad van Commissarissen en niet door de heer Bos. ING stemt wel zaken af met de heer Bos.

De heer Douma (Mn Services; assetmanager voor onder andere het Pensioenfonds Metaal en Techniek, het Pensioenfonds Metalektro, Syntrus Achmea Vermogensbeheer, Stichting Spoorwegpensioenfondsen, Stichting Pensioenfondsen Openbaar Vervoer en de Stichting Pensioenfondsen voor de Grafische bedrijven.) stelt dat ING hard is geraakt door de wereldwijde financiële crisis. Achteraf gezien is het nauwelijks voorstelbaar dat er in 2008 nog een programma inkoop eigen aandelen is uitgevoerd. ING Direct was verplicht om meer dan 55% terug te investeren in hypotheeklen in de Verenigde Staten wat een groot risico was gelet op de enorme groei van ING Direct in de Verenigde Staten. ING heeft een enorm grote vastgoedportefeuille. Ook die loopt in deze periode een aantal forse risico's. De vraag is of ING in 2008 en de jaren daarvoor op een aantal punten onverantwoorde risico's heeft genomen. Welke trajecten lopen er op dit moment om verbetering aan te brengen in het risicomanagement voor de toekomst en op welke termijn kan dat tot aangepaste voorstellen richting aandeelhoudersvergadering leiden?

Het is gepast om op deze aandeelhoudersvergadering een woord van dank te richten aan de Nederlandse overheid. Op het moment dat terecht of onterecht twijfel ontstond over de solvabiliteit van de ING Groep is de Nederlandse overheid tot twee keer bereid gebleken om ING te ondersteunen en daarmee aan te geven dat de overheid vertrouwen heeft in de gezondheid van ING. Dat signaal was belangrijk, ook voor aandeelhouders. In het kader van die steunoperatie heeft de overheid wel het recht gekregen om twee commissarissen met een vetorecht voor te dragen. Het is begrijpelijk dat de overheid deze eis heeft neergelegd, en de constructie doet recht aan de opdracht van de Raad van Commissarissen om in onafhankelijkheid toezicht uit te oefenen op het werk van de Raad van Bestuur.

De voorzitter heeft twee weken geleden de strategische visie op de toekomst van ING gegeven. De toekomstige ING bestaat uit een bank, een verzekeraar en een vermogensbeheerder. De heer Douma verzoekt om een toelichting op de plannen met de vermogensbeheerder en heeft ten slotte nog een vraag over de kosten van ING. Het valt op dat in 2008 de operationele kosten zijn blijven stijgen bij baten die bij zowel het verzekeringsbedrijf als bij het bankbedrijf fors zijn afgenomen, van EUR 76,5 miljard naar EUR 66,3 miljard, een daling van meer dan 13%. De operationele kosten zijn doorgestegen van EUR 15,5 miljard naar EUR 15,7 miljard, een stijging van ongeveer 1,5%.

De voorzitter licht toe dat de resultaatontwikkeling in 2008 in het eerste halfjaar nog redelijk was. In de tweede helft van dat jaar en dan vooral met het echec van Lehman zijn er problemen gerezen in de hele wereld. Dat echec is fataal geweest voor kapitaalmarkten, obligatiemarkten en allerlei producten die in de markt stonden, omdat plotseling het vertrouwen in de financiële wereld wegviel en de liquiditeit uit de markten wegzakte. Dat is het meest fundamentele probleem geweest in de tweede helft van 2008 met een zo ongekennde omvang en snelheid dat waarschijnlijk het grootste deel van de wereld erdoor verrast was, inclusief ING. De dank richting de overheid is zeer gepast. ING heeft haar dank ook aan de overheid betuigd.

Over de vermogensbeheerder licht de voorzitter toe dat momenteel drie regionale vermogensbeheerders werken voor de drie regionale verzekeringsmaatschappijen en voor derden. Dat zal ondergebracht worden in een globale vermogensbeheerder. In de wereld van vermogensbeheer zijn de kosten gelijk gebleven en de opbrengsten zijn sterk gedaald want die hangen nauw samen met de waarde van portefeuilles, die in elkaar gezakt zijn. De kosten zullen nu veel meer in relatie gebracht worden met de totale omvang van het bedrijf. Daarnaast wil ING voorbereid zijn op de verwachte wereldwijde consolidatie in het vermogensbeheer.

Zowel finance- als riskmanagement zal versterkt worden en meer centraal aangestuurd gaan worden. De heer Timmermans vult aan dat twee factoren hierbij een rol spelen. De eerste factor is de stresstesten. ING doet veel stresstesten met veel scenario's, maar tot nu toe werd de uitkomst gerelateerd aan het wettelijk vereist kapitaal, waar ING altijd aan voldoet. Sinds enige tijd zijn financiële verslaggevingsaspecten zoals IFRS-kapitaal en de ontwikkeling van de herwaarderingsreserve van belang bij de uitkomst van een stresstest. De tweede factor is dat ING opnieuw moet gaan beoordelen hoe bepaalde activa boekhoudkundig te classificeren. Bepaalde activa classificeren als 'beschikbaar voor verkoop', heeft grotere gevolgen dan wanneer dat staat geclassificeerd als 'aanhouden tot einde looptijd' wat de werkelijke bedoeling is. Zowel op het gebied van verslaggeving als op het gebied van stresstesten is dus lering getrokken op basis waarvan zaken zullen veranderen.

De voorzitter is het eens met de heer Douma dat de kosten niet voldoende zijn teruggelopen ten opzichte van de vermindering van de baten. Kosten zijn onder andere gemaakt voor de samenvoeging van de Postbank en ING. Op termijn zullen daar grote voordelen uit voortvloeien. Daarnaast zal EUR 1 miljard aan kostenbesparingen gerealiseerd worden om de relatie tussen opbrengsten en kosten weer in een beter evenwicht te brengen.

De heer Velseboer krijgt het woord en betoogt dat de crisis is ontstaan door het falend toezicht van de De Nederlandsche Bank die niet had moeten toegeven aan de wens van de effectenkredietinstellingen om te groeien. Hij vraagt hoe het met het risicotoezicht vanuit ING is gesteld en welke eisen De Nederlandsche Bank gaat stellen. De voorzitter antwoordt dat het rapport van De Larosière pleit voor toezicht op financiële instellingen op een hoger en meer geïntegreerd niveau. De Ministerraad van de Europese Commissie heeft unaniem het rapport onderschreven. Dat wordt nu verder uitgewerkt, toewerkend naar een groter en beter systeem van toezicht, waarin De Nederlandsche Bank ook een rol speelt. De heer Timmermans vult aan de producten complexer zijn geworden, maar dat betekent niet dat ING het risico niet kent. Het is bijvoorbeeld bij ING precies bekend in welke wijken Alt-A-producten uitstaan en wat de onderliggende hypotheek zijn. Maar bij *defaults* hoger dan 30% en een huisprijsdaling van 50% is verlies op de hypotheek onontkoombaar. Er is dus een onderschatting van de neergang van de Amerikaanse markt geweest, maar ING kent wel het risico van de producten.

De heer Stevense (Stichting Rechtsbescherming Beleggers) stelt dat de bankiers zelf schuldigen zijn aan de crisis omdat zij elkaar geen geld meer willen lenen. De heer Maas stelde al in 2000 dat de waardering van ING lager was door de complexiteit van het concern. In 2006 zei de heer Tilmant trots te zijn op de vereenvoudigde groepsstructuur door een duidelijke scheiding van bank- en verzekeringsactiviteiten. Nu blijkt hoe complex ING nog is met alle gevolgen van dien. ING zoekt naar efficiëntere allocatie van kapitaal, maar de deposito's in Amerika zijn vorig jaar al enorm toegenomen. De heer Stevense vervolgt dat hij al jarenlang pleit

voor één merk en helaas is de schade aan het merk nu enorm. Uit kostenoverwegingen stopt de Formule 1-sponsoring, terwijl de Formule 1 een sport is die steeds meer wereldwijd beoefend wordt. In Nederland is een nieuwe reclamecampagne begonnen die tot mislukken gedoemd lijkt te zijn. In Canada zijn verzekeringsonderdelen verkocht terwijl dat land praktisch niet door de kredietcrisis is getroffen. De heer Stevense eindigt met de vraag of nog wordt overwogen om Nationale-Nederlanden te verkopen, wat een aantal jaren geleden het plan was toen Nationale-Nederlanden er zeer slecht voor stond.

De voorzitter beaamt dat de kredietverlening tussen banken een probleem is sinds het falen van Lehman. Het is een van de redenen is geweest voor het verergeren van de financiële crisis. Het kapitaalgebruik kan zeker efficiënter. In de presentatie is getoond hoe dat binnen ING zal gebeuren. De heer Harryvan licht toe dat ING Direct een onderneming is gericht op particuliere klanten, die spaargelden ophaalt en die vervolgens op een veilige manier worden belegd. De transparante, klantgerichte manier van werken van ING Direct is aangeslagen in de Amerikaanse markt. De spaargelden kwamen binnen voordat het hypotheekbedrijf voldoende volume kon genereren en daarom zijn die gelden in Triple-A, door activa gedekte effecten (asset-backed securities), belegd. De klanttevredenheid is hoog gebleven, ook in de crisis van het najaar. Het renterisico is ook goed onder controle geweest. Er is nu wel een verhoogd kredietrisico. Op de asset-backed securities heeft een afboeking van EUR 1,8 miljard plaatsgevonden maar er is uitgerekend dat toekomstige kredietverliezen zo'n EUR 300 miljoen zullen zijn als de markten 7 tot 20 jaar slecht blijven. Het was niet te voorzien dat de markt zo illiquide kon zijn en dat de marktprijs en de intrinsieke waarde van die obligaties zo ver uit elkaar konden lopen. Dat is te betreuren, maar fundamenteel is het bedrijf solide.

De voorzitter vervolgt dat vele merken van banken waarschijnlijk schade hebben opgelopen, net zoals ING. Helaas zijn er op dit moment andere prioriteiten dan het meedoen aan F1-races. De heer Leenaars legt uit dat de reclamecampagne tot doel had aandacht te vragen voor de naamswijziging in Nederland. Sinds een aantal weken is een andere campagne gestart. De voorzitter bevestigt dat Canada is verkocht tegen een goede prijs. Nationale-Nederlanden zal niet verkocht worden maar er worden plannen gemaakt om Nationale-Nederlanden nog beter te laten functioneren.

De heer Beijersbergen (vertegenwoordiger VEB) stelt dat de kapitaalverhoudingen weer binnen de nieuwe marktnormen liggen, een tier 1-ratio van 9,3%. De verhouding tussen het eigen vermogen en het balanstotaal is op dit moment ongeveer 2%. Dit is inderdaad simpel en eenvoudig, maar daardoor ook begrijpelijk en niet verkeerd. De leverage-ratio [verhouding eigen vermogen/lang vreemd vermogen] loopt nu zeer uit de pas met de tier 1-ratio. Gaat ING hiervoor pro-actief een concrete minimumeis hanteren zonder te wachten op welke eisen toezichthouders eventueel gaan hanteren? Vervolgens stelt de heer Beijersbergen dat een geïntegreerde winstgevende vermogensbeheerdivisie inderdaad kan leiden tot een betere focus en lagere kosten en vraagt wat bij benadering de netto jaarlijkse beheervergoeding is en hoe de reorganisatie van de activiteiten vorm zal krijgen. In de herstructureringsplannen is een vergaande ontvlechting aangekondigd van het bank- en het verzekeringsbedrijf. De heer Beijersbergen informeert of hiermee het bank/verzekeringsmodel als mislukt kan worden beschouwd.

De heer Timmermans antwoordt dat ING geen concrete doelstelling heeft voor de leverage-ratio omdat de leverageratio exclusief off-balancesheetactiviteiten is, de herwaarderingsfluctuaties groot zijn en niet alleen maar worden veroorzaakt door kredieten en omdat de leverageratio geen onderscheid maakt tussen verschillende activa. De totale activagroei van de balans zal wel meer gecontroleerd verlopen.

De heer de Vaucleeroy licht het vermogensbeheer toe. Momenteel bestaan er drie regionale organisaties: ING Investment Management Azië, Amerika en Europa. Die zullen samengevoegd worden tot één organisatie. Daarnaast bestaat het Global Real Estate Investment Management. Die vier samen vertegenwoordigen nu ongeveer EUR 400 miljard aan beheerd vermogen. De verwachting is dat een aparte organisatie een beter beheer tot gevolg heeft en daardoor een beter resultaat. De voorzitter legt ten slotte uit dat het bank/verzekeringsmodel op een aantal punten wel werkt en op een aantal punten niet.

Mevrouw Van 't Groenewout (werkzaam bij PGGM, vertegenwoordiger van het Pensioenfonds Zorg en Welzijn) vindt ook dat ING mede schuld heeft aan de ontstane situatie en dat enige nederigheid past. In ieder geval zijn niet de aandeelhouders schuldig, zeker niet van een onderneming met een gecertificeerde structuur. Over risicomanagement is al het nodige gezegd en mevrouw Van't Groenewout vertrouwt erop dat volgend jaar niet opnieuw zulke verliezen gepresenteerd zullen worden. Zij is van mening dat de gekozen constructie met twee overheidscommissarissen die specifieke vetorechten hebben niet de oplossing is die past in een structuur van collegialiteit binnen de Raad van Commissarissen. Bovendien vraagt zij zich af of een dergelijke machtsverschuiving binnen deze Raad van Commissarissen naar de overheid de goedkeuring van aandeelhouders nodig heeft, eventueel achteraf? De heer Vink reageert dat de Staat alleen een aanbevelingsrecht heeft voor twee commissarissen. Zij moeten vervolgens handelen in het belang van de vennootschap en mogen dus niet uitsluitend het belang van de Staat vooropstellen. Bovendien moeten die kandidaat-commissarissen ook passen in het commissarissenprofiel dat ING heeft opgesteld en met de aandeelhouders en certificaathouders heeft besproken en voldoen aan de eisen die De Nederlandsche Bank stelt. Als de Staat iemand aanbeveelt, heeft de aandeelhoudersvergadering daarover de beslissende stem. Formeel worden besluiten in de Raad van Commissarissen bij meerderheid genomen, maar het uitgangspunt is toch consensus. Als een of twee commissarissen een vetorecht hebben, dan zal dat in de dagelijkse gang van zaken weinig invloed hebben op de handelwijze van de commissarissen. Mevrouw Van 't Groenewout is van mening dat een vetorecht wel een verandering van de verhoudingen zal betekenen anders had er geen vetorecht bedongen hoeven worden. De voorzitter is van mening dat consensus kenmerkend is voor het collegiale systeem in Nederland en spreekt zijn vertrouwen uit dat consensus ook in dit college van commissarissen van toepassing zal zijn.

De heer Bruijn feliciteert de voorzitter met zijn aankomende positie als CEO van ING en voegt daaraan toe dat hij het jammer vindt dat de voorzitter spreekt over spijt betuigen maar dat ING geen schuld bekent. Bovendien geeft minister Bos de kleine aandeelhouders de schuld. De heer Bruijn vraagt of de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen willen uitspreken dat de kleine aandeelhouders niet schuldig zijn. De voorzitter reageert dat de schuldvraag heel complex is en minder van belang is dan ervoor te zorgen dat ING in de toekomst een goed bedrijf blijft. De heer Bruijn herhaalt zijn vraag of ING kan stellen dat de

kleine aandeelhouders niet schuldig zijn. De voorzitter zegt daar geen moeite mee te hebben. De heer Bruijn dankt de voorzitter voor zijn uitspraak.

De heer Ayodeji stelt dat iedereen in de zaal een groot deel van zijn persoonlijk vermogen heeft verloren omdat de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen hun rol niet goed hebben vervuld. Vervolgens vergelijkt de heer Ayodeji het brutosalaris van een ING-medewerker in 2007 van ongeveer EUR 63.000 met het gemiddelde inkomen van een ING-bestuurder dat 53 keer zo veel is. Hij vraagt welke maatregelen toegezegd kunnen worden om die verhouding terug te brengen naar een niveau van ongeveer een op tien. Ook verzoekt de heer Ayodeji om concreet aan te geven welke maatregelen er de afgelopen vijftien maanden zijn genomen die voor aandeelhouders voordelig zijn geweest. De waarde van de aandelen is tenslotte sterk gedaald en er wordt geen dividend uitbetaald. Tevens de vraag of ING bereid is te stoppen met de vele sponsorships en dat geld zo nodig richting aandeelhouders te sturen. Tenslotte nog de vraag op welke wijze de heer Tilmant is vertrokken.

De voorzitter bevestigt dat de aandeelhouders en certificaathouders niet schuldig zijn aan het ineensstorten van het financiële systeem. Het is niet verstandig om een inkomensbeleid te voeren dat alleen gebaseerd is op tien keer een gemiddelde. Ook de internationale verhoudingen naast de Nederlandse verhoudingen spelen een rol. De voorzitter herhaalt dat het hem spijt, namens de hele Raad van Bestuur, dat certificaathouders verlies hebben geleden. Stoppen met sponsoring, lijkt niet verstandig. Helaas hebben de vele maatregelen die ING heeft genomen niet geleid tot een herstel van de aandelenkoers. Het is buitengewoon spijtig dat dit gebeurd is en buitengewoon vervelend, zeker gelet op de persoonlijke verliezen die daarvan het gevolg zijn. De heer Tilmant heeft besloten vanwege zijn persoonlijke conditie ING te verlaten.

De heer Spanjer informeert hoe de heer Elverding, die is genomineerd als voorzitter van de Raad van Commissarissen, ook staatscommissaris met vetorecht kan zijn. Vervolgens refereert hij aan de slechte resultaten voor de bank en het verzekeringsbedrijf op pagina's 3 en 5 van het jaarverslag en vraagt een uitleg over de omvang van de operationele kosten. Hij merkt op dat ING Direct een verlies heeft van meer dan EUR 1,5 miljard, maar dat de verantwoordelijken van ING Direct in Amerika wel hun bonussen hebben ontvangen.

De voorzitter wijst erop dat de heer Elverding zal terugtreden als commissaris voor de overheid als hij voorzitter wordt. Er is een nieuwe overheidscommissaris voorgesteld in de persoon van mevrouw Bahlmann. De heer Timmermans merkt op dat het commerciële resultaat van de bank afgelopen jaar redelijk was. Over het vierde kwartaal is er wel een forse afschrijving op Alt-A gedaan en heeft de bank te maken gehad met hogere kredietverliezen. Het verzekeringsbedrijf heeft eigenlijk in de eerste plaats last gehad van lagere investeringsopbrengsten en in de tweede plaats van de afschrijvingen omdat de financiële markten enorm daalden.

De heer Harryvan legt uit dat alle investeringen in obligaties van ING Direct in Amerika binnen het door ING Groep vastgestelde kredietbeleid vallen. De huizenprijzen zijn in Amerika sterk gedaald en dat heeft mede geleid tot mogelijke verliezen in de toekomst. ING heeft naar de onderliggende waarde gekeken van die Alt-A-residential mortgage-backed securities (woninghypotheken) en weet per lening ook precies of die courant of achterstallig is. Er is dus wel degelijk voorzichtig omgegaan met de spaargelden van klanten. Het seniormanagement van ING Direct US heeft over het afgelopen jaar geen cashbonus ontvangen.

De heer Veen neemt het ING kwalijk dat rekeninghouders, verzekerden, gepensioneerden en 124.000 banen in gevaar zijn gekomen. ING heeft als enig AEX-bedrijf een chieft risk officer, maar die heeft niet gewaarschuwd of iets kunnen doen om deze situatie tegen te gaan. Er zijn kennelijk binnen ING ruim 300 risksystemen die allemaal gefaald hebben. De heer Timmermans reageert dat het aandelenrisico en het renterisico zoveel mogelijk naar beneden zijn gebracht. Dat laat onverlet dat het in de krediet- en vastgoedmarkten erg moeilijk opereren was, omdat de liquiditeit in die markten volledig was opgedroogd. Het risicopalet is heel breed binnen ING en de polissen zijn per land allemaal verschillend. Er zijn verschillende systemen voor nodig om die te beoordelen. De risicosystemen hebben aangegeven dat risico's in bepaalde landen groter worden.

Mevrouw Van Haastrecht wenst de heer Tilmant het beste toe. Alle onzekerheden in het jaarverslag lezend, hoopt mevrouw Van Haastrecht dat de voorzitter zijn invloed en kennis gebruikt om ING staande te houden. In het kader van het risicobeheer worden stresstesten gedaan, maar heeft ING voldoende deskundigheid in huis in geval van stress-scenario's? De voorzitter legt uit dat de stresstesten betrekking hebben op verschillende scenario's waarmee ING in de wereld kan worden geconfronteerd. Die testen zijn tot nu toe tot goede tevredenheid gedaan. Mevrouw Van Haastrecht verwijst naar bladzijde 21 van het jaarverslag waar wordt gesteld dat er EUR 25 miljard aan krediet aan klanten zou worden gegeven, maar steeds meer mensen klagen erover dat zij geen krediet kunnen krijgen. De heer Timmermans antwoordt dat het bedrag van EUR 25 miljard is vastgesteld als bedrag dat over een bepaalde tijd in de Nederlandse markt geleidelijk beschikbaar moet zijn voor het verlenen van kredieten. Het is mogelijk dat kredieten niet aan de criteria voldoen.

De heer Frentrop (Stichting ING Aandelen) stelt dat tot en met juni 2008 de Raad van Bestuur ruimte zag om eigen aandelen in te kopen en dat in oktober 2008 extra kapitaal van de Nederlandse Staat nodig was. Hij vraagt of de jaarlijkse Capital Letter, die in juni wordt opgesteld, waarin onder andere staat hoeveel kapitaal het bedrijf in de toekomst nodig heeft afgezet tegen de verwachte beschikbaarheid van kapitaal, ook aan de Raad van Commissarissen en de toezichthouders beschikbaar wordt gesteld. De heer Timmermans reageert dat in maart 2008 het inkoopprogramma was gevorderd tot ongeveer 83%. De Capital Letter is een interne notitie, waarin is vastgesteld volgens welke normen ING intern het komende jaar gaat werken. De Capital Letter verschijnt in juni en wordt beschikbaar gesteld aan de Raad van Commissarissen en aan De Nederlandsche Bank. De Nederlandsche Bank had geen specifiek commentaar op de Capital Letter van juni 2008.

De heer Heinemann vraagt of de afschrijvingen op de Alt-A-beleggingen noodzakelijk waren door de strenge IFRS-regels. Bestaat er nog de kans op een herwaardering in de toekomst als de markten weer wat herstellen? De heer Timmermans antwoordt dat de Alt-A-obligaties zijn afgeschreven naar een heel lage marktwarde. Als er zich in de Amerikaanse markt een herstel voordoet, dan zal op een deel van die portefeuille inderdaad positieve herwaarderingsresultaten geboekt worden.

De voorzitter sluit punt 2a af en stelt de punten 2.b en 2.c aan de orde.

2B. Bericht van de Raad van Commissarissen over 2008 (ter bespreking).

De voorzitter deelt mede dat het verslag van de Raad van Commissarissen staat op de pagina's 52 tot en met 54 en constateert dat er geen vragen zijn over het bericht van de Raad van Commissarissen.

2C. Jaarrekening over 2008 (ter beslissing).

De voorzitter deelt mede dat de jaarrekening door de Raad van Bestuur is opgemaakt in de Engelse taal, gedateerd 16 maart 2009. Als onderdeel van het jaarverslag is de jaarrekening sinds 19 maart 2009 beschikbaar op de ING-website en is ter inzage gelegd op het hoofdkantoor in Amsterdam zoals vermeld in de oproepadvertentie en daar voor aandeelhouders en certificaaathouders kosteloos verkrijgbaar. De Nederlandse versie van het jaarverslag was vanaf 2 april beschikbaar op de ING-website. In opdracht van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders, volgens het besluit van 22 april 2008, is de jaarrekening onderzocht door de accountant. Deze heeft een goedkeurende verklaring afgelegd en die staat in het jaarverslag op pagina 245 (pagina 258 in de Nederlandse versie). Een getekend exemplaar van de jaarrekening is in de zaal voorhanden en via de voorzitter kunnen aan de accountant vragen worden gesteld over de accountantsverklaring. De Raad van Commissarissen adviseert de vergadering om de jaarrekening vast te stellen. De voorzitter geeft gelegenheid tot het stellen van vragen.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) krijgt het woord. Hij deelt mede dat naast de stemmen van de Stichting, de Stichting voor 153 miljoen certificaten steminstructies heeft gekregen. Bij eerdere vergaderingen is de Stichting gevraagd, mee te delen wanneer zij een stemverklaring aflegt. De Stichting zal dit doen als de behoefte daartoe is en in ieder geval in de situatie dat de stem van de Stichting doorslaggevend zou kunnen zijn voor de uitslag. Wat het onderhavige agendapunt betreft, heeft de Stichting de stukken bestudeerd en heeft ING gedurende de afgelopen maanden telkens een toelichting gegeven waarneer daarom gevraagd werd in het licht van de bijzondere omstandigheden. In het debat vandaag zijn antwoorden verkregen op een aantal aanvullende vragen. Dat alles brengt de Stichting tot een positieve stem over het onderhavige onderwerp. De voorzitter dankt de heer Veraart voor de positieve stem.

Nadat er verder geen vragen zijn, brengt de voorzitter het voorstel tot vaststelling van de jaarrekening over 2008 in stemming. Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat de jaarrekening over 2008 is vastgesteld met 1.968.012.185 stemmen voor, 2.461.167 stemmen tegen en 34.067.225 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaaathouders heeft ontvangen, buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 676.568.612 stemmen voor, 2.461.167 tegen en 34.067.225 onthoudingen.

3A. Reserverings- en dividendbeleid (ter bespreking).

De voorzitter geeft het woord aan de heer Timmermans voor een korte toelichting op het reserverings- en dividendbeleid. De heer Timmermans licht toe dat het ondanks de steun van de Nederlandse Staat ter beoordeling van ING is om het dividend vast te stellen. Als ING Groep

weer overgaat tot dividendbetaling, zal deze afhankelijk zijn van het onderliggende bedrijfsresultaat. Een eventueel interim-dividend voor 2009 zal niet automatisch de helft zijn van het totale dividend van 2008.

De heer Van der Burg informeert of bij een beoogde winst van EUR 4,8 miljard dividend zal worden uitgekeerd. De heer Timmermans herinnert eraan dat die EUR 4,8 miljard geen winstvoorspelling is voor 2009. De voorzitter benadrukt nogmaals dat dat bedrag een indicatie van de winstmogelijkheden voor ING is nadat de crisis voorbij is. Er is dus geen winstverwachting uitgesproken voor 2009!

De heer Hazewinkel (Stichting ING Aandelen) stelt dat op pagina 13 van het jaarverslag een toelichting staat op het onderliggende bedrijfsresultaat. Als de dividendbetaling afhankelijk is van het onderliggende bedrijfsresultaat, is dat dan exclusief of inclusief de risicokosten, exclusief of inclusief de waardeverminderingen en tellen vermogensmutaties ook mee? De heer Timmermans bevestigt dat grote kredietvoorzieningen worden meegenomen in de afweging of er dividend wordt betaald. De heer Hazewinkel vraagt vervolgens hoe wordt gekozen tussen dividend betalen en een eventuele aflossing van de staatsteun. De heer Timmermans legt uit dat de staat op verschillende manier terug betaald kan worden, bijvoorbeeld terugbetaling op basis van een hogere aandelenkoers door middel van uitgifte van aandelen of terugbetaling via meer ingehouden winsten. Er is nog geen keuze gemaakt. De voorzitter vult aan dat er nog een derde mogelijkheid is. Na drie jaar kan ING de Staat vragen om de kernkapitaaleffecten te converteren naar aandelen, waarna de Staat kan opteren om de lening te laten terugbetalen op basis van een prijs van 100%.

De heer Ayodeji vraagt wat ING de certificaathouders kan toezeggen met betrekking tot het dividend. De voorzitter antwoordt dat hij helaas pas kan toezeggen of ING over 2009 een dividend zal betalen nadat de jaarresultaten over 2009 bekend zijn.

3B. Dividend over 2008 (ter beslissing).

De voorzitter licht toe dat over 2008 een verlies is geleden van EUR 729 miljoen. In augustus 2008 is een interim-dividend uitgekeerd van in totaal EUR 1,5 miljard, ofte wel EUR 0,74 per gewoon aandeel. Het voorstel is een dividend over 2008 van EUR 0,74 per gewoon aandeel. Dat betekent dat ING EUR 2.654.000.000 ten laste van de reserves wordt gebracht en dat geen slotdividend over 2008 wordt uitgekeerd. De Raad van Commissarissen adviseert om dit voorstel te aanvaarden.

Nadat er verder geen vragen zijn, brengt de voorzitter het dividendvoorstel in stemming. Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het dividend over 2008 is vastgesteld met 1.999.703.303 stemmen voor, 3.600.082 stemmen tegen en 1.250.234 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen, buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 708.259.730 stemmen voor, 3.600.082 stemmen tegen en 1.250.234 onthoudingen.

4 Remuneratierapport (ter bespreking).

De voorzitter stelt het Remuneratierapport aan de orde dat is opgenomen in het Jaarverslag (blz. 75 t/m 84) en geeft een korte toelichting op het remuneratiebeleid. De leden van de Raad van Bestuur hebben over 2008 geen kortetermijn- en geen langetermijnbonus ontvangen, conform de overeenkomst met de Staat ten tijde van de kapitaalverstrekking. De vertrekregeling is beperkt tot 1 basisjaarsalaris. Individuele leden van de Raad van Bestuur ontvangen geen bonus totdat een herzien beloningsbeleid is opgesteld conform de bepalingen in de overeenkomst met de Staat aangaande de Illiquid Assets Back-up Facility (steunfaciliteit voor illiquide activa). De Raad van Commissarissen zal het beloningsbeleid voor de Raad van Bestuur evalueren en in overeenstemming brengen met de nieuwe internationale normen. Hierin zullen begrepen zijn het koppelen van bonusregelingen aan lange termijn waardecreatie en risico's en het opnemen van doelstellingen verband houdend met maatschappelijk sociaal verantwoord ondernemen.

De heer Haaksema verzoekt de voorzitter om een onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam in samenwerking met het beloningsbureau Hewitt in overweging te nemen bij het opstellen van het nieuwe remuneratiebeleid. Uit die studie blijkt dat zes op de tien bestuurders een langetermijnbonus krijgen bij ondermaatse prestaties en dat in driekwart van de bedrijven de berekening van de beloning onduidelijk is. De heer Haaksema stelt voor om de studie op te sturen naar ING. De voorzitter dankt de heer Haaksema voor zijn voorstel en antwoordt dat de studie dan aan de Remuneratiecommissie aangeboden zal worden.

De heer Douma deelt mede dat hij naar aanleiding van de publieke verontwaardiging over de *sign-on* bonus van de heer Flynn met ING heeft gesproken. Daaruit is gebleken dat in de eerste plaats het nodig was om op korte termijn een nieuwe CFO aan te trekken. In de tweede plaats is er geen sprake van een buitensporige financiële toezegging aan de heer Flynn, zeker gezien zijn beloningspakket bij zijn vorige werkgever. In de derde plaats is in het beloningsbeleid van ING niet de mogelijkheid opgenomen om een *sign-on* bonus toe te kennen. Er wordt ook niet gesproken over discretionaire bevoegdheden. Als ING vindt dat dit soort bonussen gegeven moeten kunnen worden dan zou eigenlijk een aanpassing van het beloningsbeleid voorgelegd moeten worden. De voorzitter reageert dat het beloningsbeleid betrekking heeft op de beloning die wordt toegekend aan bestuurders voor door hen te verrichten prestaties. De *sign-on* bonus was een compensatie voor wat de heer Flynn achterliet bij zijn vorige werkgever. De voorzitter stelt voor om de opmerkingen van de heer Douma mee te nemen in de overwegingen voor het nieuwe remuneratiebeleid.

Mevrouw Van Lakerveld (Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling) informeert of bij de herziening van het beloningsbeleid ook een criterium zoals klanttevredenheid, wordt meegenomen, wat goed aansluit bij de nieuwe strategie. De voorzitter bevestigt dat dit zal worden meegenomen bij het opzetten van het nieuwe beloningsbeleid.

5. Corporate governance (ter bespreking).

De voorzitter verwijst naar de bladzijden 56 tot en met 68 van het jaarverslag en geeft een toelichting op de positie van ING ten aanzien van de certificering.

De voorzitter deelt mede dat dit jaar de vertegenwoordiging in de AVA voor de derde achtereenvolgende keer meer dan 35% is, namelijk 35,58%. ING heeft eerder aangegeven dat als het percentage van 35 gedurende drie achtereenvolgende jaren zou worden behaald, ING de afschaffing van certificering zou overwegen in het licht van de omstandigheden van dat moment. Sinds vorig jaar zijn die omstandigheden aanzienlijk gewijzigd. Als gevolg van de financiële crisis dient het evenwicht tussen langetermijnbelangen en kortetermijnbelangen bij financiële instellingen diepgaand te worden heroverwogen. Bovendien is duidelijk geworden dat meer stabiliteit bij financiële instellingen noodzakelijk is. Nederlandse ondernemingen zijn kwetsbaar gebleken voor bepaalde agressieve vormen van aandeelhoudersactivisme. Dat geldt in versterkte mate voor ondernemingen met een volledig open governance structuur en zonder effectief mechanisme om de langetermijnbelangen van de onderneming te waarborgen. Verder is gebleken dat deze agressieve vorm van aandeelhoudersactivisme tot zekere voordelen op korte termijn zou kunnen leiden, maar ook tot veel grotere schade op langere termijn, zowel voor aandeelhouders als voor andere belanghebbenden. Nationale en internationale toezichthouders en regelgevers zoeken naar een nieuw evenwicht door nieuwe regels en nieuw beleid in te voeren. Het debat over een nieuw wetgevings- en toezichtkader is nog steeds gaande en het is onzeker waartoe de huidige initiatieven, adviezen, voorstellen en discussies zullen leiden. Ze illustreren in ieder geval de zoektocht naar een duurzamer evenwicht tussen enerzijds het vinden van de juiste *checks and balances* en anderzijds het rechtdoen aan de belangen van alle betrokkenen. Mede in dit kader moet certificering van aandelen niet in isolatione worden beoordeeld, maar als onderdeel van de totale governance en het nieuwe wetgeving- en toezichtkader dat thans wordt ontwikkeld. De Stichting ING Aandelen zorgt op dit moment voor evenwicht in de huidige governance van ING dat cruciaal kan zijn om een adequate besluitvorming in de nabije toekomst te waarborgen, waarbij ook de langetermijnbelangen van de onderneming zijn gewaarborgd. Afschaffing van de certificering zou neerkomen op een onomkeerbare verschuiving van het evenwicht waarvoor ING thans geen geschikte alternatieven voorhanden heeft. Het komend jaar zal de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen zich gaan beraden op te nemen stappen.

Mevrouw Van 't Groenewout (Stichting Pensioenfonds Zorg en Welzijn) is teleurgesteld dat ING ten gevolge van de verandering van omstandigheden nu vindt dat certificering nog een noodzaak is of een functie zou kunnen vervullen. Mevrouw Van 't Groenewout herhaalt dat de schuld voor de situatie waar financiële instellingen zich nu in bevinden niet bij aandeelhouders kan worden gelegd. Aandeelhouders zijn heel goed in staat tot een evenwichtige en adequate besluitvorming. Daar hoeft certificering niet voor gehandhaafd te blijven. Aandeelhouders/certificaathouders hebben recht op een goedkeurende stem over zo'n belangrijk punt als corporate governance en mevrouw Van 't Groenewout doet een dringende oproep aan ING om bij de AVA van 2010 of zo veel eerder als mogelijk met een voorstel te komen waarin het fenomeen certificering wordt afgeschaft. Zij vraagt de voorzitter van het Administratiekantoor of hij kan aangegeven hoe hij tegenover de zienswijze van ING staat.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) reageert dat de Stichting verheugd is dat nu voor de derde keer 35% is behaald. Die 35% is inderdaad al jaren genoemd als een drempel. Het is overigens jammer dat de stijgende trend dit jaar niet heeft doorgezet. Ook de Stichting heeft gezegd dat na drie maal 35% de certificering heroverwogen zou moeten worden. De voorzit-

ter heeft gezegd dat hij de omstandigheden daar op dit moment niet geschikt voor acht. In het bestuur van de Stichting is daar ook uitgebreid over gesproken. Sinds de laatste aandeelhoudersvergadering is de wereld drastisch veranderd. Als de Staat ING niet te hulp was gekomen, was de toekomst van ING buitengewoon onzeker geworden. De voorzitter heeft aangegeven op welke wijze hij ING wil herstructureren. De Stichting heeft er begrip voor dat, gelet op de omstandigheden en de ernstige problemen, ING nu niet halsoverkop kan besluiten de certificering af te schaffen maar dat ING dit het komende jaar zorgvuldig wil gaan heroverwegen. Bij een zo zwaarwegend onderwerp als de corporategovernancestructuur en de certificering als onderdeel daarvan, hoeft het geen bezwaar te zijn als daarover nog een jaar kan worden nagedacht. De voorzitter dankt de heer Veraart en bevestigt dat ING meer tijd nodig heeft om, gegeven de totaal veranderde omstandigheden, zich nader te beraden. Zo is er ook het nieuwe rapport van de commissie-Maas die zelfs een beroep doet op certificering.

De heer Stevense (SRB) vindt het ook misplaatst om agressief aandeelhouderschap als argument te gebruiken. Er hoeft vandaag niet besloten te worden over het afschaffen van de certificering maar ING moet niet het argument van staatshulp gebruiken om zich achter te verschuilen. De SRB heeft de Stichting ING Aandelen een brief geschreven met het verzoek om een vergadering te beleggen met de certificaathouders. De Stichting heeft laten weten dat dat niet nodig is omdat er in het aandeelhoudersbulletin al voldoende aandacht werd geschonken aan de Stichting. SRB zou graag een wat meer inhoudelijk antwoord van de Stichting ontvangen.

De heer Veraart bevestigt dat de steunoperaties van de Staat aanleiding zijn geweest om de voorzitter te vragen een en ander toe te lichten want ING was wel karig met het verstrekken van informatie, met name aan de certificaat- en aandeelhouders. Zo heeft de Stichting zich gestoord aan het bulletin *ING Shareholder 4* met een juichend hoofdartikel over ING Direct terwijl de koersen kelderden. De Stichting heeft ING daarop aangesproken en er is gevraagd om ook iets te zeggen over de daling van de koers en om enig begrip te tonen voor de positie van de aandeelhouders. Dit is ter harte genomen. De Stichting heeft ook een artikel in *Shareholder* geschreven dat iedereen die in deze financiële crisis een rol heeft gespeeld er goed aan doet om zich te beraden op zijn eigen functioneren. Zolang certificering blijft bestaan zal de Stichting zich opnieuw beraden over hoe zij haar rol vervult, en hoe zij dat aan de certificaathouders en de omgeving duidelijker kan maken. De heer Stevense (SRB) informeert of de heer Veraart dus een keer een vergadering met certificaathouders gaat organiseren. De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) antwoordt dat de Stichting dit verzoek zal meenemen.

De heer Slagter (VEB) onderschrijft de teleurstelling van mevrouw Van 't Groenewout. Het is jammer dat aandeelhouders niet maar wat meer te zeggen hebben gehad in de Nederlandse financiële sector. De heer Slagter verzoekt de voorzitter uit te leggen hoe certificering ING de afgelopen jaren heeft geholpen om een verstandig en op de lange termijn gericht beleid te voeren. In de Nederlandse situatie zijn geen voorbeelden van agressieve kortetermijnaandeelhouders. Bij de overname van ABN AMRO hebben de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen de zaken jarenlang uit de hand laten lopen en heeft uiteindelijk één aandeelhouder met 1% van de aandelen een brief gestuurd. Een reactie op die brief had kunnen zijn: “Interessante brief, wij doen het anders”. Daar is echter niet voor gekozen, maar dat kan de aandeelhouders van ABN AMRO niet verweten worden.

De voorzitter is van mening dat niet alleen bij ABN AMRO, maar ook bij andere Nederlandse ondernemingen een beperkt groepje aandeelhouders op een heel agressieve manier het beleid heeft geprobeerd te beïnvloeden. ING wil graag een langetermijnbeleid voeren dat evenwichtig is en recht doet aan alle belanghebbenden van ING. ING heeft meer tijd nodig om alles goed op een rij te zetten en zal er daarna bij de certificaa houders op terug komen. De afgelopen jaren is er geen enkele omstandigheid geweest waar de Stichting de doorslag heeft gegeven in de besluitvorming. Dus kan ook gesteld worden dat de certificaa houders bij hun besluitvorming geen last hebben gehad van de Stichting. De heer Slagter reageert dat het belangrijkste argument voor certificering is dat daarmee de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen de mogelijkheid krijgen om op de langere termijn te sturen en daarmee onverantwoorde risico's uit de weg te gaan. Dat is kennelijk niet gebeurd bij ING de afgelopen jaren. De voorzitter is van mening dat dat wel het geval is geweest.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) wijst erop dat de heer Slagter de Stichting ING Aandelen in een adem noemt met het woord 'bescherming'. Zijns inziens is dat een hardnekkig misverstand. Certificering is toegestaan door de Nederlandse wet, zelfs als het een beschermingsconstructie zou zijn. Certificering is toegestaan in de code-Tabaksblat, maar dan juist niet als beschermingsconstructie. De Stichting is geen beschermingsconstructie. Alle certificaa houders kunnen op ieder gewenst moment volledig van hun stemrecht gebruik maken. De heer Slagter merkt op dat het een bescherming voor het bestuur is, want het zorgt ervoor dat het bestuur kan rekenen op een meerderheid in de vergadering. Het is een inperking van de aandeelhoudersdemocratie bij ING. De heer Veraart antwoordt dat de Stichting op basis van eigen inzichten geheel onafhankelijk van de vennootschap haar oordeel opmaakt. De heer Slagter vraagt vervolgens hoe vaak de Stichting tegen een voorstel van ING heeft gestemd. De heer Veraart is van mening dat dat niet relevant is bij het ten principale bespreken van deze kwestie.

De heer Heinemann constateert dat de koers van het aandeel ING nu ongeveer EUR 6 is, terwijl circa zes weken de koers EUR 3 was en vraagt zich af wat de intrinsieke waarde van het aandeel ING is. Als die hoger is dan de beurskoers dan zou ING een prooi voor overname kunnen zijn. Daarom is de heer Heinemann er voorstander van om de certificering te houden tot ING in wat rustiger vaarwater terecht komt.

De heer Anink herinnert eraan dat hij vorig jaar heeft gesproken over het duurzaamheidsbeleid. Toen is met name gesproken over de klanttevredenheid en de medewerkerstevredenheid. Hij vraagt naar de percentages die daar op dit moment voor gelden. Als certificaa houders duurzaam vertrouwen hebben in ING dan moeten zij daar ook blijk van kunnen geven door duurzaam aandeelhouder te worden. De heer Anink verzoekt of dit meegenomen kan worden bij de overwegingen over het toekomstige aandeelhouderschap en dat de kosten voor het oversluiten dan heel laag kunnen worden gehouden. Vervolgens merkt de heer Anink op dat het bankieren meer op Europa gericht zal worden terwijl het verleden jaar de aandacht vooral naar Azië uit ging. Toen zijn nieuwe commissarissen benoemd die juist uit Azië afkomstig zijn. De vraag is of dat nog nodig is. De voorzitter antwoordt dat de klanttevredenheid in 2008 69,7% en in 2007 iets meer dan 70% was. Aandeelhouderschap op naam is inderdaad mogelijk hoewel dat in Nederland op dit moment niet gebruikelijk is. Als ING een echte Europese bank zou worden, dan moet worden bekeken of niet alleen de Raad van Bestuur maar ook de

Raad van Commissarissen dat weerspiegelt. De heer Van der Noordaa vult aan dat de medewerkerstevredenheid omhoog is gegaan van 77% in 2007 naar 83% in 2008.

De heer Van den Bos informeert wat de kosten van het administratiekantoor zijn. De heer Veraart antwoordt dat de kosten van het bestuur en de secretariële ondersteuning beperkt zijn. De honorering van bestuursleden staat in het verslag. Daarnaast zijn voor rekening van de Stichting de kosten voor het (ver)werven van stemvolmachten het trachten om zo veel mogelijk aandeelhouders aan het stemmen te krijgen. Dat betreft enkele tonnen.

De heer Swinkels stelt voor dat ING de mogelijkheid van loyaliteitsdividend onderzoekt. Trouwe aandeelhouders zouden dan iets extra's krijgen. De voorzitter zegt toe dat voorstel mee te nemen.

Baron van Wassenaer wijst erop dat de Ondernemingskamer het loyaliteitsdividend heeft afgewezen in haar vonnis, hetgeen overigens door de Hoge Raad weer is vernietigd. In het verslag staat op bladzijde 68 van de Engelstalige versie, dat er 163.583.975 certificaten van aandelen zijn geconverteerd in gewone aandelen, maar daar net onder staat dat er slechts 370.189 certificaten zijn geconverteerd. Hoe kan dat verschil ontstaan? De laatste vraag betreft bladzijde 58 waar wordt vermeld dat 'depositary receipts can be exchanged without any restrictions for the underlying shares. An administrative fee may be charged for this.' Sinds wanneer bestaat die 'fee'?

De heer Vink reageert dat in de Nederlandse tekst op pagina 70 staat dat 163 miljoen certificaten van gewone aandelen zijn ingetrokken. Dat betreft het inkoopprogramma van de gewone aandelen. Hij belooft dit nader uit te zoeken.

Een certificaathouder uit de zaal verzoekt de voorzitter om volgend jaar te rapporteren hoe vaak de staatscommissarissen van hun vetorecht gebruik hebben gemaakt. In die gevallen waarin dat vetorecht is uitgeoefend zou de AVA de desbetreffende commissarissen moeten kunnen vragen daarvoor verantwoording af te leggen. De heer Vink wijst erop dat als een vetorecht zou worden uitgeoefend, dat wordt vastgelegd in de notulen van de Raad van Commissarissen. De verantwoording vindt door de Raad van Commissarissen plaats als collectief en niet door individuele leden. De voorzitter herhaalt dat hij het nog niet heeft meegemaakt dat er uiteindelijk niet tot een gezamenlijk standpunt is gekomen.

De heer Slagter (VEB) benadrukt dat het vetorecht een belangrijke wijziging is in de machtsverhoudingen van de vennootschap. ING kan volgend jaar volstaan met de mededeling dat er geen enkele keer gebruik is gemaakt van het vetorecht. ING heeft het vetorecht via het reglement van de Raad van Commissarissen vastgelegd maar niet aan de vergadering voorgelegd in de vorm van een statutenwijziging. De heer Vink antwoordt dat het geen vereiste is om dat in de statuten vast te leggen. De heer Slagter reageert dat twee overheidscommissarissen bij ING een unieke situatie is. Het is een kwestie van hoffelijkheid ten opzichte van de aandeelhoudersvergadering en het getuigt van respect voor de aandeelhoudersdemocratie om de aandeelhouders daarover te laten stemmen. Artikel 250, lid 4, Boek 2 BW bepaalt dat een commissaris niet meer stemmen kan uitbrengen dan alle andere gezamenlijk. Dat gebeurt bij het uitoefenen van een veto door een van de twee overheidscommissarissen. De heer Vink legt uit dat een commissaris niet meer stemmen mag uitbrengen dan anderen, wat ook niet gebeurt. In

feite mag een commissaris dus wel evenveel stemmen hebben als de andere commissarissen. Een commissaris mag dus wel een eventueel besluit blokkeren. Op het moment dat een commissaris een veto uitspreekt, blokkeert hij het besluit, maar hij kan niet zelf een besluit initiëren.

De heer Weeda (Fortis Investments) sluit zich aan bij de opmerkingen over de omvang van de Raad van Commissarissen. De huidige omvang zou de kwaliteit van het besluitvormingsproces in negatieve zin kunnen beïnvloeden. Het geven van vetorechten aan enkele commissarissen gaat te ver. De heer Weeda vraagt de heer De Waal en mevrouw Bahlmann de rol van de overheid toe te lichten bij het inzetten van het vetorecht. De voorzitter wijst erop dat de heer De Waal en mevrouw Bahlmann op dit moment nog geen commissaris zijn maar dat de heer Vink antwoord zal willen geven. De heer Vink legt uit dat met de Staat en met de toekomstige commissarissen duidelijke afspraken zijn gemaakt over de wijze waarop de commissarissen hun taak zullen gaan vervullen. Zij moeten die taak onafhankelijk vervullen, net als alle andere commissarissen, dus zonder enige instructie van de Staat. De staatscommissarissen mogen wel informatie uitwisselen met de Staat, uiteraard met inachtneming van de beperkingen die de wet daaraan stelt, zoals ten aanzien van uitwisseling van koersgevoelige informatie. Door de strikte afspraken is de onafhankelijkheid van de staatscommissarissen gewaarborgd.

De heer Van Leeuwen constateert dat op bladzijde 57 staat dat ING voor haar corporate governance structuur de code-Tabaksblat als uitgangspunt neemt. In de code staat dat het bestuur en de Raad van Commissarissen integrale verantwoordelijkheid hebben voor de afweging van de belangen van de stakeholders en ook dat de vennootschap streeft naar het creëren van aandeelhouderswaarde op lange termijn. Als dat ook deel uitmaakt van het uitgangspunt van het corporategovernancebeleid van ING dan zou dat volgend jaar ook expliciet in het jaarverslag behandeld moeten worden. De voorzitter zegt toe dat te doen.

De heer Van der Burg informeert of de beide staatscommissarissen weer vertrekken als de schuld aan de staat is afgelost. De heer Vink antwoordt dat als de staatsteun is beëindigd, zowel de Core Tier 1 als de Illiquid Assets Back-up Facility, zij commissaris blijven maar dat hun vetorecht eindigt.

6. Verantwoord ondernemen (ter bespreking)

De voorzitter verwijst naar de oproepcirculaire en de bladzijden 50 en 52 van het jaarverslag en geeft het woord aan de heer Van der Noordaa. De heer Van der Noordaa licht een aantal zaken uit zowel het jaarverslag als het maatschappelijk jaarverslag toe.

ING Investment Management heeft de VN-principes voor verantwoord ondernemen ondertekend. Dat is van belang omdat beleggers in toenemende mate kijken naar milieu, sociale en corporategovernanceaspecten als zij investeringsbesluiten moeten nemen. ING heeft inmiddels ruim EUR 2 miljard aan duurzaam beheerd vermogen. Inmiddels wordt 63% van de energie die ING gebruikt opgewekt met wind-, zonne- of waterenergie. In het Nederlandse, Belgische en Amerikaanse bedrijf is dat al 100%. Ook is ING een aantal jaren geleden een wereldwijd partnerschap gestart met Unicef onder de naam Chances voor Children om kinderen naar school te laten gaan. ING-medewerkers besteden daar tijd aan en halen geld op, wat verdubbeld wordt door ING. Al meer dan 100.000 kinderen zijn op deze manier naar school. In het

verlengde daarvan ligt het initiatief met Unicef om op allerlei manieren financiële educatie te begeleiden. ING is al een aantal jaren opgenomen in twee belangrijke duurzame standaarden namelijk de DOW Jones Sustainability Index en de FTSE4Good Index, wat een erkenning is van ING's inspanningen op het gebied van verantwoord ondernemen. De hoofdpijlers van verantwoord ondernemen zijn voor ING verantwoord lenen en beleggen, duurzame producten en diensten verder ontwikkelen en onder de aandacht brengen van klanten, de producten toegankelijk en begrijpelijk maken voor een breed publiek, actief zijn in de samenleving, rekening houden met milieu, de medewerkers actief betrekken bij duurzaamheid en proberen om gedrag te stimuleren dat duurzaamheid bevordert.

Een certificaathouder uit de zaal is van mening dat verantwoord ondernemen ook inhoudt financiële dienstverlening ten behoeve van de hele gemeenschap. Een grote groep ouderen die veelal met automatisering absoluut geen raad weten is buiten het gezichtsveld van ING gekomen door het sluiten van vestigingen. Het is daarom verassend dat naast het samengaan van Postbank en ING Bank ook afstand werd gedaan van de Regiobank, met ruim 500 vestigingen. Bovendien heeft het interieur van de nieuwe ING-kantoren een goedkope uitstraling. De heer Leenaars licht toe dat het voor ING belangrijk is om zowel via elektronische weg als via het kantorennetwerk de klanten te bereiken. Dat was een van de redenen van het samengaan van Postbank en ING Bank want Postbankklanten hadden geen toegang tot het kantorennetwerk van ING. Na de fusie zijn er 260 ING kantoren in Nederland, dat is meer dan ING Bank had, en daarnaast zijn er 820 contactpunten. Het is inderdaad zo dat het karakter van de nieuwe kantoren anders is dan de zogenaamde Fitch-kantoren van eind jaren tachtig. Gelukkig is de toeloop van klanten in de nieuwe kantoren minimaal een factor tien groter dan in de oude kantoren. De heer Van den Bos reageert dat de extra toeloop een gevolg is van het feit dat de Postbankklanten in Nijmegen niet meer naar het postkantoor kunnen voor hun Postbankzaken. De heer Leenaars merkt op dat onder andere in Nijmegen is gebleken dat de extra toeloop daar los van staat.

De heer Anink vraagt aan welke criteria voor verantwoord ondernemen ING waarde hecht als ING zaken doet en welke desinvesteringen gedaan worden die niet passen bij de doelstellingen van verantwoord ondernemen. De heer Van der Noordaa reageert dat langjarig commitment voor ING het belangrijkste criterium is. De voorzitter vult aan dat wat betreft mogelijke desinvesteringen ING heeft gekeken welke onderdelen voldoen aan de criteria die ING gesteld heeft. Enkele voldoen er niet aan en daar zal dus heel goed naar gekeken worden. Er zullen niet onderdelen onmiddellijk worden afgestoten die op dit moment in de markt te lage prijzen opleveren. De heer Van der Noordaa vertelt verder dat Unicef voor ING een geweldige partner is gebleken voor Chances for Children. In Amsterdam helpt ING met vrijwilligers van verschillende andere bedrijven, zoals IBM, ABN AMRO, kinderen op het Calvijncollege met Engelse les en ondersteunt ING naschoolse opvang.

De heer Schootjes (VBDO) complimenteert ING omdat in het maatschappelijk jaarverslag over concrete doelstellingen is gerapporteerd en er ook doelstellingen voor 2009 zijn aangegeven. De heer Schootjes vraagt of er in de toekomst meer duurzame spaar- en beleggingsproducten bijkomen naast de ING Liric Duurzaam Top 50 Beleggingsfonds en de Thai Global Water Fund en of ING vindt dat dit een enorme kans is. De VBDO heeft een toegankelijkheidsonderzoek uitgevoerd waarin de kennis van bankfiliaalmedewerkers is getest op het gebied van duurzaam sparen en beleggen. De resultaten waren niet positief. Zijn er op dit mo-

ment trainingen voor bankmedewerkers om meer kennis te verkrijgen op het gebied van de duurzame spaar- en beleggingsproducten die ING aanbiedt?

De heer Van der Noordaa antwoordt dat ook ING van mening is dat duurzame beleggingsproducten een groeiende markt is. Tegelijkertijd is de vraag naar beleggingsproducten relatief gezien nog bescheiden. ING zal eerst het bestaande productenpakket afslanken voordat het wordt uitgebreid. Daarbij zal zeker aandacht zijn voor nieuwe duurzame beleggingsproducten. In het verleden heeft ING een aantal duurzame spaarproducten gevoerd, zoals het Groensparen. De laatste jaren is veel aandacht besteed aan het zakelijk bankieren en zijn ING-medewerkers getraind om de regels, zoals de Equator Principles, toe te passen. Er is zeker ruimte om de kennis van bankfiliaalmedewerkers op het gebied van duurzaam sparen en beleggen te verbeteren.

De heer Molenaar vindt dat ING weinig in de media doet om het vertrouwen van de klanten terug te winnen. Een goed journalistiek artikel in een krant, waarin duidelijk wordt gemaakt dat mensen gewoon erop kunnen blijven vertrouwen dat hun geld bij deze bank veilig is zou helpen. De heer Molenaar vertelt dat hij een deposito heeft weggehaald bij ING zonder dat er iemand van ING hem vroeg waarom hij dat deed. De heer Leenaars verzekert de heer Molenaar dat ING er alles aan doet om ING-medewerkers zo goed mogelijk te informeren, te instrueren en te trainen om de trots die er altijd voor ING is geweest te behouden.

De heer Heinemann spreekt zijn waardering uit voor de strategie van verantwoord ondernemen, maar mist het internationale aspect. Amerikaanse banken hebben uiterst onverantwoord uitgeleend waardoor de financiële crisis is ontstaan. Zij bieden nauwelijks duurzame producten en diensten aan. Het beleid voor verantwoord ondernemen kan alleen succes hebben als ING in een internationaal gremium de standaard voor verantwoord ondernemen gaat propaganderen. De heer Leenaars reageert dat ING probeert het voorbeeld te geven met eigen ING-bedrijven in Amerika. In verschillende organisaties, zoals de European Financial Round Table, komen dit soort onderwerpen ook aan de orde. Steeds meer klanten zullen om maatschappelijk verantwoorde diensten vragen, dus de tucht van de markt zal ook invloed hebben op Amerikaanse bedrijven.

De heer Haaksema complimenteert ING dat hij met grote instemming het deel over maatschappelijk verantwoord ondernemen in het verslag heeft gelezen en met instemming het verhaal van de heer Van der Noordaa heeft beluisterd.

Mevrouw Van Haastrecht stelt dat ING nationaal en internationaal opereert. Zij refereert aan een groot project in India dat is afgelast en waarin veel geïnvesteerd zou worden in de productie van auto's door Tata. Er zijn in India delen van de bevolking die onderdrukt worden en die hun grondgebied moeten verlaten omdat er een bedrijf moet komen. Mevrouw Van Haastrecht adviseert de voorzitter te gaan praten met mensen uit Leiden die er goed mee bekend zijn, ook als het gaat om de bevolkingssamenstelling en de minderheden in India. De voorzitter verzoekt mevrouw Van Haastrecht om de gegevens op te sturen, dan kan ING dat nagaan.

7A. Verlening van decharge aan de leden van de Raad van Bestuur voor hun taakuitoefening in 2008 (ter beslissing).

De voorzitter stelt voor om de leden van de Raad van Bestuur decharge te verlenen voor hun taakuitoefening in het boekjaar 2008 zoals uiteengezet in de Jaarrekening 2008, het verslag van de Raad van Bestuur, het hoofdstuk over Corporate Governance, het hoofdstuk over sectie 404 van de Sarbanes-Oxley-wet en de mededelingen die tijdens de vergadering worden gedaan en vraagt wie hierover het woord wil voeren.

De heer Slagter (VEB) legt een stemverklaring af voor dit en het volgende agendapunt. ING Groep heeft het boekjaar 2008 afgesloten met een verlies van EUR 729 miljoen. Het dividend over dat jaar blijft beperkt tot het interim-dividend van EUR 0,74. In oktober moest ING bekend maken dat zij EUR 10 miljard staatssteun nodig had. Later, in het huidige boekjaar, kwam daar een tweede ronde staatssteun achteraan. Het blijkt dat de werkelijk intrinsieke waarde van het bedrijf in 2008 ruimschoots is gehalveerd. Om al deze redenen kan de VEB niet voor decharge stemmen. Dat is geen veroordeling van de staatssteunoperatie, maar een beoordeling van de situatie waarin staatsteun nodig was.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) maakt de overwegingen van de Stichting ING Aandelen op dit punt bekend en wijst erop dat het verlenen van decharge betekent dat de vennootschap niet langer de mogelijkheid heeft om haar bestuurders en toezichthouders eventueel aansprakelijk te stellen voor het geval zij verwijtbaar zouden hebben gehandeld, of nalatig of in kwade trouw. Het onthouden van decharge betekent niet dat er geen vertrouwen bestaat in bestuurders of toezichthouders. Het gaat om de juridische vraag naar eventuele verwijtbaarheid of ernstig verzuim. De Stichting heeft op dit moment geen aanleiding om te veronderstellen dat daarvan sprake zou zijn geweest, maar het is duidelijk dat de situatie en de vooruitzichten en verwachtingen van ING nog geen jaar geleden volstrekt anders waren dan ze nu blijken te zijn. Het is nog lang niet duidelijk wat nu precies de oorzaken en de gevolgen zijn van de ontstane situatie in de financiële wereld en de vraag is of nu reeds het moment aangebroken is om bestuurders en toezichthouders decharge te verlenen. Daar staan echter andere belangrijke overwegingen tegenover. Het onthouden van decharge binnen en buiten ING zal worden ervaren als een motie van wantrouwen, ook al is dat in juridische zin niet aan de orde. Die indruk wil de Stichting niet wekken want dat zou ING ernstige schade kunnen berokkenen en daarmee niet in het belang zijn van aandeel- en certificaa houders. Het zou een heel nadelig effect kunnen hebben op de motivatie en het elan waarmee ING aan een nieuwe toekomst gaat werken. Het voorkomen van mogelijke schade bij het onthouden van decharge acht de Stichting van groter belang dan het prijsgeven van een recht. Ook heeft de Stichting zich vergewist van de stemvolmachten en de adviezen van de stemadviesbureaus en op grond van dit alles zal de Stichting stemmen voor het verlenen van decharge, zowel aan de Raad van Bestuur als aan de Raad van Commissarissen.

De heer Van Thiel deelt mede dat hij de VEB volgt en geen enkele decharge verleent aan de leden van de Raad van Bestuur voor hun taakuitoefening in 2008. Hij voegt eraan toe dat hij niet het vertrouwen heeft dat de cijfers in de jaarstukken juist zijn.

De heer Ayodeji is van mening dat het onverantwoord is van aandeelhouders om decharge te verlenen aan een bestuur dat niet voldoende beseft wat de consequenties zijn van wat het heeft

berokkend in het afgelopen jaar en ook onvoldoende inzicht heeft in de oorzaken. Hij vraagt of het mogelijk is dat ING blijft doorgaan zonder dat er nu decharge wordt verleend. De voorzitter antwoordt dat decharge nu op de agenda staat en dat ING moet vragen of de vergadering bereid is om dat te verlenen. De heer Vink vult aan dat met decharge rekening en verantwoording wordt afgelegd over het afgelopen jaar op basis van de jaarrekening en wat hier vandaag is besproken. Dit is voldoende basis om vandaag een besluit te nemen over decharge. Mochten er in de toekomst nieuwe feiten of omstandigheden naar voren komen, dan vallen die buiten deze decharge en kunnen de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen daar opnieuw op aangesproken worden. Certificaathouders en aandeelhouders behouden alle rechten jegens de vennootschap of jegens de bestuurders en commissarissen. De juridische reikwijdte van decharge is zeer beperkt maar buiten deze zaal zal de impact van het niet verlenen van decharge grote schade kunnen berokkenen aan ING.

De heer Van der Veen (veiligelbank.nl) uit zijn bezorgdheid dat als tegen decharge gestemd zal worden de kans groot is dat de koers van het aandeel daalt in plaats van stijgt en dat de maatschappelijke gevolgen groot zullen zijn. Banken, vooral met de omvang van ING, zijn van grote maatschappelijke invloed en dus schade aan de ING is ook schade aan de maatschappij. Hij adviseert iedereen om voor decharge te stemmen. De heer Folkersma pleit ook om voor decharge te stemmen. Dit is in het belang van ING, dus ook van certificaathouders, aandeelhouders en personeel.

De voorzitter constateert dat er geen vragen meer zijn over het voorstel decharge te verlenen aan de leden van de Raad van Bestuur voor hun taakuitoefening in 2008.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel is aangenomen met 1.987.710.113 stemmen voor, 13.436.227 stemmen tegen en 3.290.824 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen, buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 696.226.540 stemmen voor, 13.436.227 tegen en 3.290.824 onthoudingen.

7B. Verlening van decharge aan de leden van de Raad van Commissarissen voor hun taakuitoefening in 2008 (ter beslissing).

De voorzitter constateert dat er geen vragen zijn over het voorstel decharge te verlenen aan de leden van de Raad van Commissarissen voor hun taakuitoefening in 2008, zoals beschreven in de jaarrekening 2008, het bericht van de Raad van Commissarissen, het hoofdstuk Corporate Governance, het Remuneratierapport en de mededelingen die tijdens de vergadering zijn gedaan.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel is aangenomen met 1.987.576.346 stemmen voor, 13.526.341 stemmen tegen en 3.326.244 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen, buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 696.132.773 stemmen voor, 13.526.341 stemmen tegen en 3.326.244 onthoudingen.

8. Samenstelling Raad van Bestuur

De voorzitter deelt mede dat voorstel is om twee nieuwe leden van de Raad van Bestuur te benoemen ter voorziening van de vacatures door het vertrek van Michel Tilmant en John Hele. Voor benoemingen heeft de Raad van Commissarissen overeenkomstig artikel 19, lid 2 van de statuten bindende voordrachten opgemaakt. Bindende voordrachten en de gegevens van voorgedragen kandidaten zijn opgenomen op pagina 3 van de oproepcirculaire. De voorzitter draagt de leiding van de vergadering over aan de heer Bourdais, vicevoorzitter van de Raad van Commissarissen, omdat ook zijn benoeming aan de orde is.

8A. Samenstelling Raad van Bestuur – Benoeming van de heer J.H.M. Hommen (ter beslissing).

De voorzitter (de heer Bourdais) stelt aan de orde de benoeming van de heer Jan Hommen als lid van de Raad van Bestuur per 27 april 2009, conform de gegevens op pagina 3 van de oproepcirculaire en vraagt de heer Elverding, beoogd voorzitter van de Raad van Commissarissen, hierop een toelichting te geven.

De heer Elverding deelt mede dat de Raad van Commissarissen voorstelt om de heer Jan Hommen te benoemen in de Raad van Bestuur van ING. Zoals al in januari 2009 is aangekondigd en nu ook op de agenda van deze vergadering staat, zal hij het voorzitterschap van de Raad van Bestuur op zich nemen. In zijn presentatie vandaag is uitgebreid aan de orde geweest het voornemen om ING aan te passen aan de veranderende omstandigheden, zowel qua strategie als qua organisatie. De Raad van Commissarissen is van mening dat de heer Hommen de aangewezen persoon is om aan ING en het noodzakelijke transformatieproces leiding te geven. Daarbij heeft meegespeeld dat de heer Hommen sinds juni 2005 lid is van de Raad van Commissarissen en sinds 1 januari 2008 voorzitter van deze raad. Daaraan voorafgaand is hij ook voorzitter geweest van de Audit Commissie. Hij heeft dus de nodige ervaring bij ING opgebouwd. De heer Hommen heeft bijna 15 jaar ervaring als bestuurder en CFO van grote internationale industriële ondernemingen, zoals Alcoa en laatstelijk Philips. Hij heeft in die hoedanigheid, maar ook als commissaris van veel grote ondernemingen veel ervaring met grote transformatieprocessen. De heer Hommen geniet groot aanzien en vertrouwen zowel in Nederland als internationaal en heeft uitstekende contacten in het bedrijfsleven, bij de Nederlandse overheid en inmiddels ook bij de Nederlandse toezichthouders. De Raad van Commissarissen is verheugd dat de heer Hommen bereid is deze uitdagende functie op zich te nemen.

De heer Slagter (VEB) constateert dat de heer Hommen sinds 2005 in de Raad van Commissarissen van ING zit en daarmee verantwoordelijkheid draagt voor wat er de afgelopen jaren bij ING is gebeurd. De heer Hommen krijgt nu de kans om wat is fout gegaan in de tijd dat hij toezicht hield te repareren als uitvoerend bestuurder. Dat is een kans, maar ook een belangrijke verantwoordelijkheid. De VEB vindt dat de heer Hommen daar de afgelopen maanden een veelbelovend begin mee heeft gemaakt, onder meer met het formuleren van een nieuwe strategie voor de komende jaren. De VEB geeft de heer Hommen het vertrouwen, maar niet ongeclausuleerd. De discussie rondom de corporate governance blijft een rol spelen, maar nu is allereerst van belang om ING weer op de rails te zetten. De VEB wenst de heer Hommen veel succes.

De heer Veraart is het eens met de heer Slagter. Het contact met de heer Hommen de afgelopen maanden heeft de positieve mening over de heer Hommen versterkt. De Stichting stemt met veel genoegen in met zijn benoeming tot CEO en wenst de heer Hommen en de nieuwe CFO, aannemende dat ook hij benoemd wordt, en alle zittende collega's veel wijsheid en sterkte toe in de komende tijd.

De heer Veen is ook tevreden met de benoeming van de heer Hommen. Terwijl in Nederland de discussie gaat over doorwerken na je 65^e gaat de heer Hommen deze uitdagende taak niet uit de weg. De vorige voorzitter heeft om gezondheidsredenen zijn functie ter beschikking moeten stellen. Hopelijk gebeurt dat niet bij de heer Hommen. De heer Elverding reageert dat het in korte tijd opzetten van een nieuwe strategie voor ING veel vertrouwen geeft in het functioneren van de heer Hommen. De Raad van Commissarissen hoopt in ieder geval dat hij de komende tijd deze uitdagende taak in goede gezondheid kan uitvoeren.

Mevrouw Van Lakerveld (VBDO) geeft aan dat diversiteit dit jaar een van de speerpunten is van VBDO. Diversiteit is ook een van de Key Performance Indicators van ING en ING heeft ook de petitie 'Talent naar de top' ondertekend, een initiatief om meer vrouwen in de top van de ondernemingen te krijgen en te behouden. De VBDO is blij met de aanstaande benoeming van mevrouw Bahlmann, maar hoopt ook dat er in de toekomst meer keuze zal zijn op het gebied van diversiteit.

De voorzitter (de heer Bourdais) stelt voor om te gaan stemmen.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel om de heer Hommen voor een periode tot het einde van de jaarlijkse Algemene Vergadering in 2013 te benoemen tot lid van de Raad van Bestuur is aangenomen met 1.996.071.837 stemmen voor, 7.735.530 stemmen tegen en 619.282 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buitenbeschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 704.628.264 stemmen voor, 7.735.530 stemmen tegen en 619.282 onthoudingen.

De heer Bourdais geeft het voorzitterschap terug aan de heer Hommen.

8B. Samenstelling Raad van Bestuur – Benoeming van de heer P.G. Flynn (ter beslissing).

De voorzitter stelt aan de orde de benoeming van de heer Patrick Flynn als lid van de Raad van Bestuur per 27 april 2009. De toelichting staat op bladzijde 3 van de oproepcirculaire. De heer Flynn is in 1989 in dienst getreden bij HSBC, een bank gevestigd in Londen, en heeft daarbinnen verschillende posities vervuld, in audit, in treasury, in finance en in verschillende controlfuncties. Hij heeft een brede opleiding gehad in het hele financiële traject binnen de bank. Vanaf 2002 is hij Chief Financial Officer van HSBC in Zuid-Amerika geweest en sinds 2007 is hij Chief Financial Officer van HSBC Insurance Holding Ltd. De heer Flynn zal een basisjaarsalaris van EUR 665.500 ontvangen. Hij krijgt geen kortetermijnbonus en ook geen langetermijnbonus over 2009. Hij zal bovendien gaan vallen onder de nieuwe beloningsregeling zoals die zal worden opgesteld door de Raad van Commissarissen. Hij zal deelnemen aan de pensioenregeling voor de Raad van Bestuur. Met de heer Flynn is afgesproken dat hij een

vergoeding krijgt voor gedeerde en achtergelaten inkomens bij zijn voormalige werkgever. Er is besloten tot een voorwaardelijke toekenning van maximaal 100.000 aandelen, waarvan 30.000 aandelen onvoorwaardelijk worden in 2010, 30.000 aandelen in 2011 en 40.000 aandelen in 2012. Het onvoorwaardelijk worden van de aandelen in 2010, 2011 en 2012 is afhankelijk van voldoende prestaties. Er is besloten om deze vergoeding toe te kennen in de vorm van certificaten van aandelen om de belangen van de heer Flynn en de belangen van de aandeelhouders zo veel mogelijk parallel te laten lopen. Het totale bedrag kan maximaal EUR 1,3 miljoen zijn, dus in feite twee keer de waarde van het pakket. De heer Flynn heeft zich er aan gecommitteerd dat hij de aandelen zal vasthouden voor een periode van ten minste vijf jaar of tot het einde van zijn dienstverband met ING. De Raad van Commissarissen adviseert de algemene vergadering om de heer Flynn te benoemen tot lid van de Raad van Bestuur voor een periode van vier jaar. De heer Flynn is in de zaal aanwezig. De benoeming van de heer Flynn is goedgekeurd door De Nederlandsche Bank.

De heer Lissaur informeert of er bepaalde concurrentiebedingen zijn die de heer Flynn beletten om zijn taak volledig naar wens uit te voeren. De voorzitter antwoordt dat die er niet zijn, dus hij is volledig vrij om zijn taak volledig uit te oefenen. De heer Slagter (VEB) laat weten dat de VEB verheugd is dat de heer Flynn de aandelen van de sign-on bonus voor vijf jaar zal vasthouden, conform de suggestie van de VEB. De VEB hoopt dat hij die vijf jaar met veel succes bij ING zal werken.

De heer Kunst vraagt waarom iemand uit de Anglo-Amerikaanse financiële wereld wordt gekozen in deze functie nu het accent van de activiteiten verlegd zal worden naar Europa. De voorzitter vertelt dat er een uitgebreide zoektocht is geweest naar kandidaten voor deze functie, zowel binnen als buiten het bedrijf, waarbij nadrukkelijk is gezocht naar iemand die uit Europa kwam. De heer Flynn is gekozen omdat hij ver boven de andere kandidaten uitstak en van een bank komt die heel goed door deze crisis heen is gekomen.

De heer Veen wil graag de beweegredenen van de heer Flynn vernemen waarom hij voor ING heeft gekozen. De voorzitter vertelt dat de heer Flynn het ziet als een mogelijkheid om zijn carrière te vervolgen en om met gebruikmaking van zijn kennis ING verder te helpen. Hij is geïnteresseerd in ING en heeft een achtergrond in zowel het bankiersbedrijf als het verzekeringsbedrijf. Er zijn maar heel weinig mensen die dit soort ervaring hebben.

De heer Ayodeji begrijpt niet dat ING vooruitbetalen moet wat hij bij zijn vorige werkgever had kunnen krijgen. De voorzitter legt uit dat het er ging niet om gaat wat hij zou kunnen krijgen bij zijn oude werkgever, maar wat hij achterlaat omdat hij naar ING komt. Hij laat aandelen en opties achter en hij heeft een grote pensioenbreuk. Daarvoor heeft ING hem gecompenseerd.

De heer Veen wil graag zijn dank overbrengen aan John Hele voor de wijze van presentatie van de cijfers en het enthousiasme waarmee hij dat altijd heeft gedaan. De voorzitter zegt toe dit over te brengen.

De voorzitter brengt het voorstel in stemming. Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel om van de heer Flynn voor een periode tot het einde van de jaarlijkse Algemene Vergadering in 2013 te benoemen tot lid van de Raad

van Bestuur is aangenomen met 1.986.428.672 stemmen voor, 8.000.808 stemmen tegen en 9.990.462 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 694.985.099 stemmen voor, 8.000.808 stemmen tegen en 9.990.462 onthoudingen.

9. Samenstelling Raad van Commissarissen

De voorzitter licht toe dat de heer Van der Lugt en hijzelf volgens het rooster van aftreden en herbenoeming periodiek aftreden. Alleen de heer Van der Lugt is herbenoembaar. Aftredend per einde van de vergadering wegens het bereiken van de 70-jarige leeftijd zijn de heren Bourdais en Kok. Beiden zijn niet herbenoembaar. Het voorstel is om drie nieuwe leden van de Raad van Commissarissen te benoemen. Voor twee vacatures zijn aanbevelingen ontvangen van de Staat der Nederlanden op grond van de overeenkomst tot het verstrekken van het core tier 1-kapitaal voor ING. Het betreft mevrouw Bahlmann en de heer De Waal. De Raad van Commissarissen heeft deze aanbevelingen overgenomen. De Raad van Commissarissen heeft in overeenstemming met artikel 25, lid 2 van de statuten bindende voordrachten opge maakt. Bindende voordrachten en gegevens van voorgedragen kandidaten zijn opgenomen op de pagina's 4 tot en met 6 van de oproepcirculaire.

9A. Samenstelling Raad van Commissarissen – Herbenoeming van de heer G.J.A van der Lugt (ter beslissing).

De voorzitter stelt aan de orde de herbenoeming tot commissaris van de heer Godfried van der Lugt. De heer Van der Lugt is beschikbaar voor herbenoeming. De heer Van der Lugt heeft een drietal nevenfuncties, waaronder het lidmaatschap van de Beleggingadviesraad van de Stichting Instituut Gak. De Raad van Commissarissen adviseert de AVA om de heer Van der Lugt als lid van de Raad van Commissarissen te herbenoemen.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) deelt mede dat de Stichting verheugd is dat de heer Van der Lugt bereid is zich te laten herbenoemen. Hij heeft een grote ervaring en past uitstekend in het profiel dat ook de commissie-Maas heeft geschetst.

De voorzitter brengt het voorstel om heer Van der Lugt te herbenoemen tot lid van de Raad van Commissarissen in stemming. Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel tot herbenoeming van de heer Van der Lugt als commissaris is aangenomen met 1.988.194.482 stemmen voor, 13.799.773 stemmen tegen en 2.423.678 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 696.750.909 stemmen voor, 13.799.773 stemmen tegen en 2.423.678 onthoudingen.

9B. Samenstelling Raad van Commissarissen – Benoeming van mevrouw J.P. Bahlmann (ter beslissing).

De voorzitter stelt aan de orde de benoeming tot commissaris van mevrouw Tineke

Bahlmann. Zij wordt aanbevolen voor benoeming door de Nederlandse Staat en past in het profiel van de Raad van Commissarissen. Haar voorgestelde benoeming is gebaseerd op kennis van en in de financiële sector opgedane ervaring met bedrijfskunde en bedrijfseconomie. Zij heeft deskundigheid op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De Raad van Commissarissen adviseert de AVA om mevrouw Bahlmann tot lid van de Raad van Commissarissen te benoemen. Haar benoeming is goedgekeurd door De Nederlandsche Bank.

De heer Slagter (VEB) vraagt of mevrouw Bahlmann lid blijft van de raad van commissarissen van Triodos Bank. De voorzitter bevestigt dat zij dat lidmaatschap heeft opgezegd. De heer Slagter legt een stemverklaring af voor mevrouw Bahlmann en de heer De Waal. Hoewel beiden goede en passende commissarissen lijken te zijn zal de VEB tegen deze twee commissarissen stemmen omdat tegenstemmen de enige manier is om het ongenoegen van de VEB over de rechten van deze twee commissarissen te laten blijken.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) merkt op dat ook de Stichting niet gelukkig is met het vetorecht. De Stichting heeft een kennismakingsgesprek gehad met beide kandidaten waar ook het optreden zonder last en ruggespraak is besproken. Voorts is het niet in het belang van ING als de door de Staat voorgedragen kandidaten in negatieve zin ter discussie zouden komen.

De heer Ten Klooster informeert waarom beide commissarissen voor vier jaar zijn benoemd in plaats van voor de duur van de lening. De heer Vink licht toe dat vier jaar een gebruikelijke zittingsperiode is voor een commissaris. De Staat heeft een aanbevelingsrecht en de AVA benoemt de leden van de Raad van Commissarissen, waarna ze net als alle andere commissarissen zitting nemen voor een periode van vier jaar met de verantwoordelijkheden die hen daarvoor bij de wet zijn toegekend. De heer Ten Klooster reageert dat een andere bank, in dezelfde situatie verkerend als ING maar weliswaar iets kleiner, de duur van het commissariaat nadrukkelijk heeft gekoppeld aan de duur van de lening. De voorzitter merkt op dat het vetorecht wel gekoppeld is aan de duur van de lening.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel tot benoeming van mevrouw Bahlmann als commissaris is aangenomen met 1.990.363.818 stemmen voor, 8.081.442 stemmen tegen en 5.962.236 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 698.920.245 stemmen voor, 8.081.442 stemmen tegen en 5.962.236 onthoudingen.

9C. Samenstelling Raad van Commissarissen – Benoeming van de heer J. van der Veer (ter beslissing).

De voorzitter stelt aan de orde de benoeming tot commissaris van de heer Jeroen van der Veer per 1 juli 2009. De voordracht is gebaseerd op zijn brede kennis in het besturen van grote internationale beursgenoteerde ondernemingen en kennis van de internationale handel en industrie. De Raad van Commissarissen adviseert de algemene vergadering de heer Van der Veer tot lid van de Raad van Commissarissen te benoemen. De voorgestelde benoeming is goedgekeurd door De Nederlandsche Bank.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) merkt op dat de heer Van der Veer al een aantal commissariaten heeft aanvaard. De heer Van der Veer heeft de Stichting verzekerd dat hij er zich van bewust is dat ING een aanzienlijk deel van zijn tijd zal vergen.

Een certificaathouder vraagt waarom de heer Elverding zijn vetorecht moet inleveren nu hij de heer Hommen zal opvolgen als voorzitter van de Raad van Commissarissen. De voorzitter antwoordt dat in overleg met het ministerie van Financiën is besloten dat de heer Elverding alleen totaal onafhankelijk kan zijn in zijn voorzitterschap als hij niet een vetorecht voor bepaalde onderdelen heeft.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel tot benoeming van de heer Van der Veer als commissaris per 1 juli 2009 is aangenomen met 2.000.310.609 stemmen voor, 3.349.139 stemmen tegen en 716.039 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 708.867.036 stemmen voor, 3.349.139 stemmen tegen en 716.039 onthoudingen.

9D. Samenstelling Raad van Commissarissen – Benoeming van de heer L.J. de Waal (ter beslissing).

De voorzitter stelt aan de orde de benoeming tot commissaris van de heer Lodewijk de Waal per 27 april 2009. De heer De Waal is aanbevolen door de Staat der Nederlanden. Hij past in het profiel van de Raad van Commissarissen en zijn voorgestelde benoeming is gebaseerd op zijn uitgebreide kennis van en ervaring met sociaal-economische en arbeidsverhoudingen vanuit een Nederlands en internationaal perspectief. De Raad van Commissarissen beveelt de algemene vergadering aan om de heer De Waal tot lid van de Raad van Commissarissen te benoemen. Zijn benoeming is goedgekeurd door De Nederlandsche Bank.

De heer Swinkels informeert uit hoeveel commissarissen de Raad van Commissarissen maximaal mag bestaan. De heer Vink antwoordt dat er alleen een minimum is vastgelegd van drie. De voorzitter vult aan dat ING het aantal commissarissen in overweging zal nemen in het licht van de nieuwe strategie en de nieuwe organisatie. De heer Spanjer merkt op dat mijnheer De Waal ook commissaris is bij PPGM en vraagt hoe dat is geregeld. De voorzitter antwoordt dat daar uitvoerig met de heer De Waal en het Ministerie van Financiën over is gesproken. Het is zodanig geregeld dat er maar een zeer kleine kans is dat die belangen conflicteren. Mochten die belangen wel eens conflicteren, dan zal de heer De Waal op dat punt niet aan de discussie deelnemen.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel tot benoeming van de heer De Waal als commissaris per 27 april 2009 is aangenomen met 1.983.170.502 stemmen voor, 13.993.812 stemmen tegen en 7.211.673 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 691.726.929 stemmen voor, 13.993.812 stemmen tegen en 7.211.673 onthoudingen.

De voorzitter staat stil bij het vertrek van de twee commissarissen, de heren Bourdais en Kok. Wim Kok is als commissaris bij ING begonnen in 2003. Hij was een buitengewoon toegewijd lid, altijd zeer goed voorbereid. Hij stelde buitengewoon indringende vragen maar altijd op een manier dat mensen voelden dat er ook belangstelling is voor de persoon die met de vragen geconfronteerd wordt. Hij heeft zich laten zien als een voortreffelijk voorzitter van de Audit Commissie die zijn waarde ook in de crisis heeft bewezen. Hij is zeer initiatiefrijk, ook in het vertalen van de lessen van de crisis naar de toekomst. De voorzitter bedankt Wim Kok hartelijk voor zijn steun en toewijding aan ING en wenst hem nog veel succes toe.

Eric Bourdais is een uitstekend financieel manager en bankier, met een kritische blik op de activiteiten van de bank en de verzekeraar. Eric was vicevoorzitter van de Raad van Commissarissen en een buitengewoon goede raadgever, zowel voor de CEO als voor de voorzitter van de Raad van Commissarissen. Hij is een van de meest kritische mensen wanneer het op beloningen aan kwam. Namens de collega's in de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen bedankt de voorzitter Eric Bourdais voor zijn steun, zijn bijdragen en zijn wijsheid.

De voorzitter deelt mede dat de heer Van der Lugt volgend jaar wegens het bereiken van de daarvoor gestelde leeftijd zal aftreden. Volgens het rooster zullen de heren Klaver en Vuursteen na de volgende jaarvergadering moeten aftreden, maar beiden zijn herbenoembaar.

10. Machtiging tot uitgifte van gewone aandelen, al dan niet met voorkeursrecht (ter beslissing).

De voorzitter stelt het voorstel aan de orde de Raad van Bestuur aan te wijzen als het orgaan dat bevoegd is om met goedkeuring van de Raad van Commissarissen te besluiten tot uitgifte van gewone aandelen en het verlenen van rechten tot het nemen van gewone aandelen en het beperken of uitsluiten van voorkeursrechten van bestaande aandeelhouders.

De heer Veraart (Stichting ING Aandelen) informeert of het mogelijk is het dubbele besluit onder te brengen in twee verschillende stemmingen. Datzelfde geldt voor punt 11. De voorzitter antwoordt dat hij dat met de juridische adviseurs van ING zal bespreken.

De voorzitter brengt vervolgens in stemming het voorstel om de Raad van Bestuur aan te wijzen als het orgaan dat bevoegd is om, met goedkeuring van de Raad van Commissarissen, te besluiten tot uitgifte van gewone aandelen, tot het verlenen van rechten tot het nemen van dergelijke aandelen en tot het beperken of uitsluiten van het voorkeursrecht van aandeelhouders. De bevoegdheid geldt tot en met 27 oktober 2010 (behoudens verlenging door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders):

(I) voor een totaal van 200.000.000 gewone aandelen, plus

(II) voor een totaal van 200.000.000 gewone aandelen, echter uitsluitend indien de aandelen worden uitgegeven in verband met de overname van een onderneming of een vennootschap.

Nadat de elektronische stemming heeft plaatsgevonden, constateert de voorzitter dat het voorstel is aangenomen met 1.928.444.837 stemmen voor, 74.984.199 stemmen tegen en 904.246 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou

het voorstel zijn aangenomen met 637.001.264 stemmen voor, 74.984.199 tegen en 904.246 onthoudingen.

11. Machtiging tot verkrijging door de vennootschap van eigen gewone aandelen of certificaten daarvan (ter beslissing).

De voorzitter stelt aan de orde het voorstel om de Raad van Bestuur te machtigen om gewone aandelen en certificaten van gewone aandelen ING Groep N.V. te verkrijgen.

Nadat is vastgesteld dat er geen vragen zijn, brengt de voorzitter het voorstel in stemming om de Raad van Bestuur tot uiterlijk 27 oktober 2010 te machtigen om namens de vennootschap volgestorte gewone aandelen in het kapitaal van de vennootschap zelf of certificaten daarvan te verkrijgen. De machtiging geldt tot een zodanig maximum dat de vennootschap niet meer in handen heeft dan 10% van het geplaatste kapitaal, plus 10% van het geplaatste kapitaal als gevolg van een belangrijke reorganisatie van de kapitaalstructuur. De machtiging geldt voor iedere wijze van eigendomsverkrijging waarvoor de wet een machtiging als de onderhavige eist. De verkrijgingsprijs dient ten minste één eurocent te bedragen en niet hoger te zijn dan de hoogste prijs waarvoor de certificaten van gewone aandelen worden verhandeld op de Euronext Amsterdam by NYSE Euronext op de datum waarop de overeenkomst tot verkrijging wordt gesloten of de daaraan voorafgaande datum waarop die beurs is geopend.

Aangezien niemand hierover het woord verlangt, constateert de voorzitter nadat elektronische stemming heeft plaatsgevonden, dat het voorstel is aangenomen met 1.958.077.420 stemmen voor, 45.088.348 stemmen tegen en 1.176.767 onthoudingen. Als de stemmen van de Stichting ING Aandelen waarvoor zij geen steminstructies van certificaathouders heeft ontvangen buiten beschouwing worden gelaten, dan zou het voorstel zijn aangenomen met 666.633.847 stemmen voor, 45.088.348 tegen en 1.176.767 onthoudingen.

12. Rondvraag en sluiting.

De voorzitter stelt de rondvraag aan de orde.

De heer Wokke (ex-medewerker van ING) vraagt aandacht voor zijn persoonlijke arbeidsconflict met ING waarover hij een klacht bij de voorzitter van de Raad van Commissarissen heeft ingediend, die door de afdeling HR is beantwoord. Hij is van mening dat ING de Business Principles niet naleeft en geeft zijn een exemplaar van de Business Principles en van de ING Algemene Gedragscode in de vergadering terug aan de voorzitter. De heer Vink reageert dat het voor een CEO en voor een voorzitter van de Raad van Commissarissen ondoenlijk is om alle brieven persoonlijk te beantwoorden. ING besteedt uiteraard wel veel aandacht aan dergelijke brieven en signalen. Dit is niet de gelegenheid om een individuele kwestie te gaan bespreken. De voorzitter stelt voor dat de heer Wokke na de vergadering met hem en de heer Vink samen de kwestie bespreken.

De heer Swinkels refereert aan het feit dat de heer Zalm de bonussen bij het management van ABN Amro heeft teruggevraagd. De voorzitter reageert dat bij ABN AMRO twee bonussen zijn gegeven waarvan de retentiebonus is teruggevraagd. ING heeft één bonus gegeven. De Raad van Bestuur krijgt over 2009 geen kortetermijnbonus en geen langetermijnbonus. Te-

vens is een nieuw beloningsbeleid aangekondigd dat bepaald gaat worden door de Raad van Commissarissen en dat wordt voorgelegd in de volgende aandeelhoudersvergadering.

De heer Heinemann informeert hoe ING om zal gaan met de problemen die zullen ontstaan naar aanleiding van de enorme toename van de geldhoeveelheid, met name in de Verenigde Staten. De heer Timmermans legt uit dat ING in Amerika vooral bij particulieren geld ophaalt. Verkleining van de geldhoeveelheid zal ING dus niet als eerste raken. Een hogere rente en een steilere rentecurve zouden het gevolg kunnen zijn van een te grote geldhoeveelheid. Een hogere rente pakt voor het verzekeringsbedrijf over het algemeen beter uit dan voor een bankbedrijf.

De heer Van den Bos herinnert eraan dat de heer Timmermans de intrinsieke waarde zou geven van het aandeel ING. De heer Timmermans antwoordt dat ING ongeveer EUR 28 miljard aan eigen vermogen heeft, inclusief de steun van de Staat. Dat bedrag gedeeld door bestaande aandeelhouders komt uit op een intrinsieke waarde van EUR 14. Dat bedrag gedeeld door de bestaande aandeelhouders exclusief de Staatsteun komt uit op een prijs van iets meer dan EUR 9. De heer Van den Bos merkt op dat de nieuwe accountant van ING, E&Y, nog geen schade heeft opgelopen bij de controle van jaarrekeningen, in tegenstelling tot andere accountantskantoren.

De heer Veen constateert dat er helaas 7000 arbeidsplaatsen verloren gaan en vraagt of ING bereid is om opleidingen en middelen ter beschikking te stellen aan bijvoorbeeld schoolverlaters, zodat de opleiders toch cursussen kunnen blijven geven en ING tegelijkertijd een bijdrage geeft aan de maatschappij? Tevens vraagt de heer Veen of het mogelijk is om in een landelijk blad een advertentie te zetten waarin de strategie wordt uiteengezet die vandaag besproken is en of ING met Tweede Kamer lid de heer Tang in discussie wil treden om hem er alsnog van te weerhouden de overstap naar een andere bank te maken. Dat zou helpen om het vertrouwen terug te brengen. Nu de Postbank is opgegaan in de ING, verzoekt de heer Veen aan de heer Leenaars om te stoppen met de rentepunten en een rentevergoeding te betalen.

De heer Van der Noordaa antwoordt dat ING kritischer naar de opleidingen kijkt maar niet gestopt is met het werven en het opleiden van jonge mensen. Ondanks het feit dat helaas zo veel mensen bij ING moeten vertrekken, zullen er ook weer schoolverlaters binnen komen op posities waar ze worden opgeleid. Op een aantal middelbare scholen, onder andere in Amsterdam, helpt ING jongeren in een achterstandspositie om zich verder te ontwikkelen door hen op school te helpen, maar ook door hen stages binnen ING te laten lopen. De heer Leenaars bevestigt dat hij met de heer Tang heeft gesproken. Uit onderzoek blijkt dat de rentepunten door heel veel klanten worden gewaardeerd. ING zal blijven onderzoeken of de rentepunten voldoen aan een behoefte. De voorzitter vindt dat beoordeeld moet worden wat de beste wijze van externe communicatie over de nieuwe strategie is.

Mevrouw Van Haastrecht vraagt of de 7000 functies zijn vervallen in het bankbedrijf of in het verzekeringsbedrijf. Voorts stelt zij dat ING een essentiële functie vervult in het maatschappelijke bestaan en vraagt of ING op zoek is naar innovatieve producten. De voorzitter antwoordt dat de vervallen functies ongeveer gelijk verdeeld zijn over de verzekeraar en de bank. De heer Leenaars vult aan dat ING nu actief bezig is met groene producten. Mevrouw Van Haastrecht vervolgt met een vraag of ING bij het bekijken van interne risico's ook stil

staat bij ontwikkelingen in de maatschappij. Ten slotte complimenteert mevrouw Van Haastrecht de voorzitter voor de wijze waarop de vergadering is geleid maar vraagt ook of de vergadering voortaan beperkt kan worden in tijdsduur. De voorzitter is het eens dat er in het vervolg wat korter vergaderd kan worden, maar met name vandaag was het belangrijk om iedereen de gelegenheid te geven om vragen te stellen.

De heer Ayodeji benadrukt nogmaals dat het zijns inziens van groot belang is de huidige organisatie grondig intern door te licht om de oorzaken van de ontstane situatie van ING naar aanleiding van de crisis te achterhalen. Hij vraagt om dit door externen te laten doen en de aandeelhouders daarbij te betrekken. De voorzitter reageert dat ING zeker intern onderzoek doet om de oorzaken te achterhalen en hoe herhaling in de toekomst voorkomen kan worden. ING begrijpt de klachten van de aandeelhouders en neemt die heel serieus. Het intern onderzoek is echter iets dat ING zelf moet doen waarna het volgend jaar tegen de aandeelhouders kan worden gezegd wat eraan is gedaan.

De heer Swinkels refereert aan de vraag over de innovatieve producten en vraagt of dat risicovolle producten zullen zijn gegeven de nieuwe strategie om terug naar de basis te gaan. De voorzitter antwoordt dat ING producten zal gaan aanbieden die eenvoudiger en minder risicovol zijn, en die begrijpelijk zijn voor de klant.

Onder dankzegging voor de aanwezigheid en de inbreng sluit de voorzitter om 17.30 uur de vergadering.

Amsterdam,

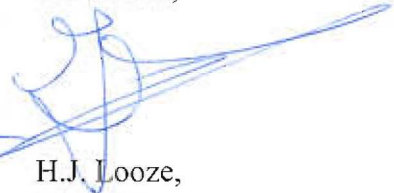
drs. J.H.M. Hommen,
voorzitter

Amsterdam,

drs. L.G. van der Meij,
secretaris

Assendelft,

H.J. Looze,
certificaathouder